

ORIGINAL ARTICLE

Representation of Nature, Climatic and Geographical Features in Mazandarani Anthroponymy and Toponyms: A Cognitive Morphology Approach

Maryam Zare Mahforouzi¹, Mahnaz Karbalaei Sadegh^{*2}, Arezoo Najafian³, Hayat Ameri⁴

1. PhD student in Linguistics, Faculty of Language and Literature, Islamic Azad University, Science and Research Branch, Tehran, Iran.

2. Assistant Professor of Linguistics, Faculty of Language and Literature, Islamic Azad University, Tehran Science and Research Branch, Iran.

3. Associate Professor, Department of Linguistics, Payame Noor University, Tehran, Iran.

4. Associate Professor, Department of Linguistics, Tarbiat Modares University, Tehran, Iran.

Correspondence:

Mahnaz Karbalaei Sadegh
Email: Karbalaei@srbiau.ac.ir

Received: 28/Feb/2026

Revised: 18/May/2026

Accepted: 29/May/2026

How to cite:

Zare Mahforouzi, Z.; Karbalaei Sadegh, M.; Najafian, A.; Ameri, H. (2026). Representation of Nature, Climatic and Geographical Features in Mazandarani Anthroponymy and Toponyms: A Cognitive Morphology Approach, *Journal of Sociolinguistics*, 9 (35), 61-87.
(DOI: [10.30473/il.2026.77624.1750](https://doi.org/10.30473/il.2026.77624.1750))

ABSTRACT

In any language, proper names (onyms) and toponyms not only facilitate communication but also reflect the interactions between humans, mind, and environment. This study investigates how climatic elements are conceptualized by Mazandarani speakers and how the metaphorical and symbolic structure of these words is reflected in their cognition. A descriptive-analytical method was used to examine the relationship between lexicon and environment. The statistical population comprised Mazandarani anthroponym and toponyms. The sample included 110 purposefully selected items containing names of plants, climate, natural elements, and animals. Data were drawn from the book *Farhang-e Namhā-ye Mazandarāni* and field recordings from speakers in Sari. Morphological analysis followed the cognitive morphology framework of Hamawand (2011). The results reveal a pattern of "multi-layered competition in the construction of compounds." Accordingly, Mazandarani speakers employ two distinct cognitive patterns for conceptualizing natural elements: in Anthroponym, the "metaphorical-simile" pattern dominates, characterized by the domain of "comparison"; in toponyms, the "objective-referential" approach prevails, characterized by the domain of "place."

KEYWORDS

Toponym, Anthroponym, Cognitive Morphology", Categorization, Configuration, Conceptualization.



Introduction

In the cognitive approach to language study, grammar and morphology are products of speakers' creativity. This creativity manifests in inventing new words or interpreting situations through alternative expressions based on lived experience. The formation of anthroponyms and toponyms represents a significant manifestation of this creative capacity. These nominal units not only facilitate communication but also reflect deep interactions between human cognition and the ecosystem. Toponyms are not mere spatial labels but "linguistic fossils" preserving historical climatic conditions. Despite the rich ecological and linguistic heritage of Mazandarani, no comprehensive study has examined how climatic elements are conceptually represented in its naming system. The present study investigates how Mazandarani speakers conceptualize climatic and natural elements and how this is reflected in the morphological and semantic structures of anthroponyms and toponyms. The primary research questions are: (1) What cognitive patterns govern compound anthroponym and toponym construction in Mazandarani? and (2) How do these patterns reflect the interaction between language, mind, and environment?

Method

This descriptive-analytical study examined the relationship between lexicon and environment in Mazandarani. The statistical population comprised Mazandarani anthroponyms and toponyms containing climatic or natural elements. The sample consisted of 110 items purposefully selected based on criteria including names of plants, climatic elements, natural features, or animals, with at least one climate-related morpheme (rain, wind, heat, cold, humidity, dryness, slope, altitude). Approximately 60% of the samples were extracted from the book *Farhang-e Namhā-ye Mazandarāni* (Dictionary of Mazandarani Names), while 40% were collected through fieldwork in Sari, Mazandaran province, using library research and document review methods. Morphological analysis followed Hamawand's (2011) cognitive morphology framework. From 110 samples, 31 were simple nouns, 38 compound anthroponyms, and 41 compound toponyms. Only compound forms (79 items) underwent detailed analysis.

Findings

The analysis revealed "multi-layered competition in compound construction," demonstrating two distinct cognitive strategies. In anthroponyms, the "metaphorical-simile" pattern dominates (comparison domain); in toponyms, the "objective-referential" approach prevails (place domain). Among 38 compound anthroponyms, metaphor constituted 50% (19 cases), where concrete source domains (flower, moon, mountain, sea) mapped onto abstract targets (beauty, delicacy, stability). Metonymy accounted for 34% (13 cases). Notably, 68.4% of anthroponyms were exocentric (semantic head "human" absent from formal structure). Among 41 compound toponyms, image schema dominated with 34% (14 cases), representing embodied spatial patterns (container, path, up-down, center-periphery, curvature). Metonymy followed with 32% (13 cases). No metaphorical structures were found in toponyms. Typologically, phyto-toponyms were most frequent (17 cases), followed by hydro-toponyms (14), zoo-toponyms (6), and cosmo-toponyms (1). A new category, "topographic toponyms" (3 cases), was introduced. The prototypical nominal compound structure (N-N) showed highest frequency, while verbal compounds were rare.

Discussion and Conclusion

The findings demonstrate that Mazandarani speakers do not perceive climatic and natural elements merely as environmental features but conceptualize them metaphorically and symbolically, embedding aesthetic and social meanings within linguistic structures. Two distinct cognitive pathways emerged: the metaphorical-simile pathway (dominant in anthroponyms) reflects analogical reasoning based on perceived similarities, while the

objective-referential pathway (dominant in toponyms) reflects direct spatial indexing based on geographical features. This systematic distinction suggests naming practices are guided by communicative purposes—anthroponyms emphasize personal attributes and social identity, while toponyms prioritize geographical orientation. The study contributes several innovations: the formulation of "multi-layered competition of compounds" as an analytical framework, the addition of "adverbial compounds" to Hamawand's (2011) classification, and the introduction of "topographic toponyms" to Asadorian's (2017) typology. The absence of metaphorical structures in toponyms confirms place-naming prioritizes referential clarity. Ultimately, this research demonstrates that studying anthroponyms and toponyms offers valuable insights into cognitive and cultural systems, revealing language as a mirror of the intricate relationship between mind, culture, and environment.

Keywords

Toponym, Anthroponym, Cognitive Morphology", Categorization, Configuration, Conceptualization.

«مقاله پژوهشی»

بازنمایی طبیعت، ویژگی‌های اقلیمی و جغرافیایی در نام‌واژه‌ها و جای‌نام‌های مازندرانی: رویکرد صرف شناختی

مریم زارع ماهفروزی^۱، مهناز کربلایی صادق^{۲*}، آرزو نجفیان^۳، حیات عامری^۴ **iD**

چکیده

نام‌واژه‌ها و جای‌نام‌ها در هر زبانی، علاوه بر اینکه ابزاری برای تسهیل ارتباط هستند، بازتابی از تعاملات میان انسان، ذهن و زیست‌بوم را به نمایش می‌گذارند. مسئله پژوهش حاضر، چگونگی مفهوم‌سازی عناصر اقلیمی در ذهن گویشوران مازندرانی زبان و چگونگی انعکاس ساختار استعاری و نمادین این واژه‌ها در ذهن آنان است. در این پژوهش، پیوند میان واژگان زبان و زیست‌بوم به روش توصیفی-تحلیلی مورد بررسی قرار گرفته است. جامعه آماری، نام‌واژه‌ها و جای‌نام‌های موجود در زبان مازندرانی است و نمونه آماری، تعداد ۱۱۰ نام‌واژه و جای‌نام است که به روش هدفمند انتخاب شده‌اند و حاوی نام گیاهان، اقلیم، عناصر طبیعی و جانوران بوده‌اند. بخشی از نمونه‌ها برگرفته از کتاب «فرهنگ نام‌های مازندرانی» و بخشی دیگر از داده‌های میدانی گردآوری شده از گفتار گویشوران زبان مازندرانی شهر ساری است. تحلیل صرفی نمونه‌ها با رویکرد صرف شناختی و بر اساس چارچوب نظری هموند (۲۰۱۱) انجام شده است. تجزیه و تحلیل داده‌ها نشان داد که الگویی با عنوان «رقابت چندلایه‌ای در ساخت ترکیب‌ها» در این زبان دیده می‌شود؛ بر این اساس، گویشوران مازندرانی برای مفهوم‌سازی عناصر اقلیمی و طبیعی از دو الگوی شناختی متمایز پیروی می‌کنند: در نام‌واژه‌ها، الگوی «استعاری-تشبیهی» با غلبه قلمرو «مقایسه» و در جای‌نام‌ها، رویکرد «عینی-ارجاعی» با غلبه قلمرو «مکان» حاکم است.

واژه‌های کلیدی

نام‌واژه، جای‌نام، مقوله‌بندی، حوزه‌بندی، مفهوم‌سازی، زبان مازندرانی.

۱. دانشجوی دکتری زبان‌شناسی، دانشکده زبان و ادبیات، دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات تهران، ایران.
۲. استادیار، زبان‌شناسی، دانشکده زبان و ادبیات، دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات تهران، ایران.
۳. دانشیار، گروه زبان‌شناسی، دانشگاه پیام‌نور، تهران، ایران.
۴. دانشیار گروه زبان‌شناسی، دانشگاه تربیت مدرس، تهران ایران.

نویسنده مسئول:

مریم زارع ماهفروزی

رایانامه: Karbalaei@srbiiau.ac.ir

تاریخ دریافت: ۱۴۰۴/۱۲/۰۹

تاریخ بازنگری: ۱۴۰۵/۰۲/۲۸

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۵/۰۳/۰۸

استناد به این مقاله:

زارع ماهفروزی، مریم؛ کربلایی صادق، مهناز؛ نجفیان، آرزو؛ عامری، حیات (۱۴۰۵). بازنمایی طبیعت، ویژگی‌های اقلیمی و جغرافیایی در نام‌واژه‌ها و جای‌نام‌های مازندرانی: رویکرد صرف شناختی، *فصلنامه زبان‌شناسی اجتماعی*، ۹ (۳۵)، ۶۱-۸۷.

(DOI: [10.30473/il.2026.77624.1750](https://doi.org/10.30473/il.2026.77624.1750))



مقدمه

در رویکرد شناختی مطالعه زبان، دستور و ساختواژه به عنوان بخشی از دستور، محصول خلاقیت^۱ گویشوران آن زبان است. به سخن دیگر، خلاقیت یعنی توانایی کاربران زبان برای ابداع کلمات یا عبارتی جدید براساس کلمات و عبارات قراردادی موجود در زبان یا توانایی تعبیر^۲ یک موقعیت یکسان به روش‌های متناوب با بهره‌گیری از کلمات و عبارات زبانی متفاوت و بر اساس تجربه زیسته گویشور. شکل‌گیری نام‌واژه‌ها^۳ و جای‌نام‌های^۴ در هر زبانی یکی از عرصه‌های تجلی این خلاقیت است.

نام‌واژه‌ها و جای‌نام‌ها علاوه بر ابزاری برای تسهیل ارتباط، بازتابی از تعاملات میان ذهن انسان و زیست‌بوم پیرامونش است. جای‌نام‌ها نه تنها برچسب‌های مکانی، بلکه فسیل‌های زبانی‌اند که شرایط اقلیمی و جغرافیایی گذشته را حفظ کرده‌اند.

در پژوهش حاضر، نگارندگان در صدد هستند که با بررسی نام‌واژه‌ها و جای‌نام‌های زبان مازندرانی در زیست‌بوم مازندرانی، به تحلیل فرآیند مفهوم‌سازی این واحدهای زبانی بپردازند و چگونگی بازنمایی زیست‌بوم را در ذهن گویشوران این زبان تبیین نمایند. روش پژوهش، توصیفی-تحلیلی بوده و جامعه آماری شامل نام‌واژه‌ها و جای‌نام‌های موجود در زبان مازندرانی است. نمونه آماری شامل ۱۱۰ نام‌واژه و جای‌نامی است که به شیوه هدفمند و بر مبنای معیارهایی نظیر دربرگیری نام گیاهان، اقلیم، عناصر طبیعی و جانوران و داشتن حداقل یک تکرار مرتبط با اقلیم (باران، باد، گرما، سرما، رطوبت، خشکی، شیب، ارتفاع) و نیز قابلیت تجزیه صرفی به دو یا چند تکرار، گزینش شده‌اند. بخشی از این نمونه‌ها از کتاب «فرهنگ نام‌های مازندرانی» استخراج گردیده و بخش دیگر مبتنی بر داده‌های میدانی گردآوری شده از گفتار گویشوران زبان مازندرانی در استان مازندران و شهر ساری است. تعامل پیچیده بین طبیعت، انسان و نمادها و تحلیل صرفی داده‌ها با اتخاذ رویکرد صرف‌شناختی و بر اساس چارچوب نظری هموند (۲۰۱۱) صورت پذیرفته است.

پیشینه پژوهش

در مطالعه پیش‌رو، پژوهش‌های انجام‌شده در زبان‌های ایرانی

و خارجی در زمینه نام‌واژه و جای‌نام بررسی می‌شود.

پیشینه پژوهش‌های انجام‌شده در زبان‌های ایرانی

اگرچه در زبان‌های ایرانی پژوهش‌هایی در حوزه نام‌گذاری انجام شده است، اما مطالعات اندکی به نقش عناصر طبیعی و اقلیم در فرآیند نام‌گذاری پرداخته‌اند.

منصوری (۱۳۸۵) در بررسی نام‌های زنان ایلامی نشان داد که الگوهایی همچون گرایش به نام‌های مذهبی، بهره‌گیری از نام گل‌ها و اجرام آسمانی، موسیقی صدا و سنت‌گرایی در نام‌گذاری نقش دارند، اما به تأثیر مستقیم ویژگی‌های اقلیمی نپرداخته است.

احمدی و همکاران (۱۳۹۷) در بررسی نام‌گذاری اشخاص در بانه دریافتند که گرایش به سنت‌زدایی و فردگرایی در میان گویشوران کردی افزایش یافته و تغییر نام‌ها بازتاب دگرگونی‌های فرهنگی و اجتماعی است.

طالبی دستنایی و قطره (۱۳۹۷) صفات‌های برگرفته از نام جانوران در گویش لری بختیاری را تحلیل کرده و نشان دادند که ویژگی‌های جانوران پیرامونی به صورت استعاری برای توصیف خصوصیات انسانی به کار می‌رود؛ از این‌رو، پژوهش آنان از حیث توجه به پیوند اقلیم و نام‌گذاری با مقاله حاضر همسو است.

طامه (۱۴۰۰) با تحلیل واژه‌های طبیعت‌محور در کده‌نام‌های ایرانی نشان داد که جای‌نام‌ها بخشی از میراث زبانی و فرهنگی‌اند و کاربرد عناصر طبیعی در نام مناطق مسکونی ریشه تاریخی دارد و بیانگر رابطه نزدیک انسان با محیط زیست خویش است.

پیشینه پژوهش‌های انجام‌شده در زبان‌های خارجی

اریکسن و همکاران (۲۰۱۲) در پژوهشی تطبیقی زبان‌شناختی الگوهای بازنمایی وضعیت‌های جوی را در زبان‌های مختلف بررسی کردند و با طبقه‌بندی داده‌ها بر اساس نوع پدیده جوی و ساختار زبانی نشان دادند که میان نوع پدیده اقلیمی و الگوی زبانی هم‌بستگی وجود دارد و این بازنمایی‌ها حاصل هم‌پوشانی تجربه انسانی و ویژگی‌های محیطی است. این یافته‌ها می‌تواند در تبیین تأثیر اقلیم بر واژه‌سازی در گویش‌های محلی سودمند باشد.

کاپرا و همکاران (۲۰۱۶) با رویکرد اتنوپدولوژیک و تلفیق داده‌های زبانی و خاک‌شناسی در ساردینیا نشان دادند که جای‌نام‌ها بازتاب دانش بومی درباره ویژگی‌های خاک،

1. creativity
2. construe
3. anthroponym
4. toponyms

مقوله‌بندی^۱، حوزه‌بندی^۲ و مفهوم‌سازی^۳ برای بررسی نام‌واژه‌ها و جای‌نام‌های مازندرانی به کار گرفته شده است. در ادامه به هر یک از دو موضوع فوق می‌پردازیم:

مباحث نظری مربوط به نام‌واژه‌ها و جای‌نام‌ها

در چارچوب دانش نام‌شناسی^۴ «جای‌نام» به نامی اطلاق می‌شود که به یک مکان جغرافیایی خاص دلالت دارد، در حالی که «نام‌واژه» نام خاص برای یک شخص یا گروهی از افراد، زیرشاخه‌ها شامل مطالعه نام‌هایی است که برای برچسب‌زنی به گروه‌های نژادی-قومی، ملیت‌ها، قبایل، خانواده‌ها، افراد و غیره به کار می‌روند (سایت انجمن نام آمریکا^۵). بنابراین نام‌واژه مقوله‌ای عام‌تر است و هر واژه‌ای را دربرمی‌گیرد که برای اشاره به یک موجود یا پدیده خاص اعم از شخص، شیء، رویداد تاریخی، مفهوم انتزاعی و حتی مکان به کار می‌رود و لزوماً جغرافیایی نیست. رابطه میان این دو مفهوم از نوع شمول و زیرشمول است. همه جای‌نام‌ها، نام‌واژه هستند، اما همه نام‌واژه‌ها جای‌نام نیستند. به عبارت دیگر، یک واژه وقتی جای‌نام محسوب می‌شود که به یک مکان خاص اشاره کند، در حالی که نام‌واژه می‌تواند به هر موجود و هر مفهوم خاصی ارجاع دهد.

نظام طبقه‌بندی تنت و بلر (۲۰۱۱) جای‌نام‌ها را بر اساس انگیزه‌های نام‌گذاری دسته‌بندی می‌کند براین اساس آسادیوریان^۶ (۲۰۱۷) برای ۱۲۰۰۰ جای‌نام ایرانی، معیارهایی چون منشأ، معنا و فرآیند واژه‌سازی را به کار گرفته است که این نظام طبقه‌بندی بخشی از چارچوب نظری مقاله حاضر می‌باشد.

این نظام‌های طبقه‌بندی از جمله مبانی نظری پژوهش حاضر محسوب می‌شوند. جای‌نام‌های ارائه‌شده از سوی آسادیوریان (۲۰۱۷) به شرح زیر است:

۱- قوم جای‌نام‌ها^۷: نام‌های جغرافیایی که از نام طایفه‌ها و قبیله‌ها به وجود آمده‌اند. البته بسیاری از این طایفه‌ها در طول تاریخ هویت خود را ازدست داده‌اند. مانند کاسپی‌ها یا سکاها ولی نام آن‌ها بر روی روستاها، کوه‌ها و دره‌ها باقی مانده است. امروزه نام بسیاری از شهرها و روستاها

رطوبت، پوشش گیاهی و توپوگرافی‌اند و میان معانی نام‌های محلی و شاخص‌های علمی خاک هم‌بستگی وجود دارد. بدین ترتیب، جای‌نام‌ها می‌توانند به عنوان شاخص‌های بومی برای شناسایی منابع طبیعی به کار روند.

تنت و بلر (۲۰۱۱) با تحلیل ۲۰۰۰ جای‌نام در استرالیا انگیزه‌های نام‌گذاری را در هشت دسته از جمله ویژگی‌های طبیعی، انسانی، توصیفی، انتقال‌یافته، استعاری، بومی، مذهبی و تصادفی طبقه‌بندی کردند و نشان دادند که بخش عمده‌ای از جای‌نام‌ها الهام گرفته از طبیعت است و فرآیند نام‌گذاری بازتاب رابطه دوسویه زبان و محیط در چارچوب شناخت انسانی است.

کپتیوسکایا تم و نیکولاو (۲۰۲۱) با بررسی بازنمایی مفاهیم گرما و سرما در بیش از ۹۰ زبان نشان دادند که تجربه جسمانی انسان از دما بنیان استعاره‌های شناختی و ساخت‌های زبانی است و مفاهیم گرما و سرما افزون بر معنای فیزیکی، ابزار شناخت اجتماعی‌اند، به گونه‌ای که گرما نماد پیوند و سرما نماد فاصله و انزواست.

کاجیافوکو و کاوالارو (۲۰۲۳) در کتاب «نام‌های مکان» تأکید می‌کنند که نام‌واژه‌ها بازتاب تعامل انسان با محیط طبیعی‌اند و می‌توانند اطلاعاتی درباره پیشینه زیست‌محیطی و فرهنگی مناطق فراهم آورند که این رویکرد با پژوهش حاضر هم‌راستاست.

کایملدینووا و همکاران (۲۰۲۵) با رویکرد تاریخی جغرافیایی و تحلیل جای‌نام‌های آسیای مرکزی نشان دادند که نام‌های مکان با ویژگی‌های اقلیمی دوره‌های گذشته مرتبط‌اند و می‌توانند در بازسازی شرایط اقلیمی تاریخی نقش داشته باشند. آنان جای‌نام‌ها را به سه دسته طبیعی اقلیمی، فرهنگی انسانی و ترکیبی استعاری تقسیم کردند و بر این نکته تأکید کردند که جای‌نام‌ها افزون بر بازتاب فعالیت‌های انسانی، حامل دانش زیست‌محیطی انباشته در طول قرن‌ها هستند.

مبانی نظری

مبنای نظری پژوهش حاضر از دو بخش تشکیل می‌شود. نخست، مباحث نظری نام‌واژه‌ها، جای‌نام‌ها و دسته‌بندی آن‌ها با بهره‌مندی از نظام طبقه‌بندی جای‌نام‌ها و نام‌واژه‌ها است که متأثر از دو نوع نظام طبقه‌بندی می‌باشد. بخش دوم مبانی نظری پژوهش به تبیین چارچوب صرف‌شناختی هموند (۲۰۱۱) اختصاص دارد که در آن، سه ابزار نظری-تحلیلی

1. categorization

2. configuration

3. conceptualization

4. onomastics

5. American Name Society/ANS

6. Assadorian

7. ethnonymic toponyms

به وجود آمده‌اند. مانند: الله آباد، خانقاه سادات، پیر امام، کلیسا کندی

۱۰- وام جای‌نام‌ها: نام‌های جغرافیایی که در اثر مهاجرت یا کوچ و یا عوامل ناشی از آن به وجود آمده‌اند. بدین ترتیب که نام محل زندگی قبلی بر محل زندگی جدید نهاده شده است. مانند: جلفا در اصفهان

۱۱- نام جای‌نام‌ها: نام‌های جغرافیایی که از نام خانوادگی اشخاص به وجود آمده‌اند. مانند: میراحمدی، سلطانی، شهسوار توکلی.

مباحث نظری مربوط به حوزه صرف شناختی

صرف شناختی شاخه‌ای از زبان‌شناسی است که جنبه‌های شناختی ساخت واژه را بررسی می‌کند و توانایی‌های زبانی را از توانایی‌های شناختی جدا نمی‌داند. در این رویکرد، صرف به عنوان ارتباط میان کلمات در واژگان ذهنی مطرح است.

در صرف شناختی، ساخت‌های صرفی نه فقط قواعد ترکیب تکواژها، بلکه بسته‌های معنا-صورت^۹ در نظر گرفته می‌شوند. ترکیب‌پذیری^{۱۰} به فرآیند استخراج معنای یک ساختار مرکب از روی معانی زیرساخت‌های سازنده آن اطلاق می‌شود. ترکیب‌پذیری یکی از ویژگی‌های بنیادین در فرآیند واژه‌سازی محسوب می‌شود و به گویشوران امکان می‌دهد تا عبارات نو را بسازند و درک کنند. ساخت‌های صرفی دو نوع ترکیب‌پذیری را نشان می‌دهند: نوع اول ترکیب‌پذیری کامل^{۱۱} که در آن معنای ساختار مرکب تابعی از معانی زیرساخت‌های آن به شمار می‌رود و نوع دوم ترکیب‌پذیری نسبی^{۱۲} است که در آن معنای ساختار مرکب نه تنها توسط معانی زیرساخت‌های آن، بلکه توسط دانش زمینه‌ای حاکم بر کاربرد آن نیز رمزگذاری می‌شود (هموند ۱۳۸۶: ۳۶). براین اساس کلمه مرکب درون‌مرکز^{۱۳}، نوعی از ترکیب است که در آن یک عضو به عنوان هسته و عضو دیگر به عنوان توصیف‌گر عمل می‌کند، مانند واژه hair pin (سنجاق) برای بستن مو) حاصل ترکیب معنای hair (مو) و pin (سنجاق) است. و کلمه مرکب برون‌مرکز^{۱۴} نوعی کلمه مرکب است که فاقد هسته بوده و زیرشمول یک هسته را مشخص نمی‌کند

برگرفته از نام طایفه‌های خاص است. مانند: بلوچ‌آباد، بیات، خلخال‌آباد، خلیفه‌لو، قزوین، سیستان.

۲- زیست جای‌نام‌ها: نام‌های جغرافیایی که از نام حیوانات و پرندگان به وجود آمده‌اند. این گونه نام‌ها در ایران بسیار رایج است و نشان دهنده شباهت و همچنین موقعیت زیست محیطی منطقه است مانند: خرسان، قوچ تپه، کبک آباد، کپورچال.

۳- گیاه جای‌نام‌ها: نام‌های جغرافیایی که از نام گیاهان به وجود آمده‌اند. این گونه نام‌ها گستردگی گونه‌های گیاهی را نشان می‌دهد. مانند: سرو آباد، چال چنار، سوسن آباد، نرگسی، بنفشه‌تپه، توتستان، تاکستان، باداملی.

۴- مردم جای‌نام‌ها: نام‌های جغرافیایی که از نام اشخاص به وجود آمده‌اند. این نام‌ها تقریباً سی درصد نام‌های جغرافیایی ایران را شامل می‌شوند و غالباً نام بنیانگذار ده یا شهر و یا نام شخصیتی تاریخی با واژه آباد یا شهر است. مانند: باقرآباد، علی‌آباد، خسرو شهر.

۵- آب جای‌نام‌ها: نام‌های جغرافیایی که از نام‌های خاص مربوط به آب به وجود آمده‌اند. بیشتر این نام‌ها همراه با واژگانی چون آب، کهریز، چشمه، رود، سو، جوی و مانند آنها ترکیب‌شده و نام جغرافیایی محلی می‌باشند. مانند: چشمه‌علی، آب ترش، مرز رود.

۶- کیهان جای‌نام‌ها: نام‌های جغرافیایی که از نام‌های اجرام آسمانی به وجود آمده‌اند. مانند: آسمان چال، خراسان.

۷- اساطیر جای‌نام‌ها: نام‌های جغرافیایی که از نام‌های اساطیری و قهرمان ملی به وجود آمده‌اند. مانند: مهر، سام‌آباد، توران فارس، رستم آباد و فریدون شهر.

۸- یاد جای‌نام‌ها: نام‌های جغرافیایی که از نام‌های مشهور اشخاص یا مکان‌ها به وجود آمده‌اند. این نام‌ها بیشتر ویژه مناطق مسکونی و نام‌گذاری خیابان‌ها هستند که بیشتر جنبه یادمانی دارد. مانند: آفریقا، خالد اسلامبولی، و درباره نام‌گذاری آبادی‌ها و شهرها مانند: بی‌بی حکیمه، گنبد قابوس.

۹- دین جای‌نام‌ها: نام‌های جغرافیایی که از اصطلاحات مذهبی و واژگانی که مفهوم و جنبه مذهبی و دینی دارند

9. transferred toponyms

10. family-name toponyms

11. form-meaning pairings

12. compositionality

13. full compositionality

14. partial compositionality

15. endocentric

16. exocentric

1. zoonymic toponyms

2. phytotoponyms

3. anthrotoponyms

4. hydronymic Toponyms

5. cosmic toponyms

6. mythological toponyms

7. commemorative toponyms

8. religious toponyms

به غیر از مختصه‌ای که به وسیله کلمه مرکب به عنوان یک کل مشخص شده است. از آنجایی که هسته صریحاً شرح داده نشده است، معنی کلمه مرکب به وسیله دانش عمومی تبیین می‌شود برای نمونه، laptop از نظر ظاهری یعنی «روی ران»، اما معنای واقعی آن «رایانه قابل حمل مناسب برای استفاده در سفر» است. این ترکیب، نمونه‌ای از برون‌مرکزبودگی به‌شمار می‌رود، چراکه معنای نه از هسته مشتق می‌شود و نه هسته به‌صورت صرفی بیان شده است (هموند، ۲۰۱۱: ۲۶۶)

صرف‌شناختی (هموند، ۲۰۱۱) با اتکا به سه عملیات شناختی «مقوله‌بندی»، «حوزه‌بندی» و «مفهوم‌سازی»^۱ و تاکید بر تجربه زیسته گویشوران زبان و دانش دایره‌المعارفی آنان، چارچوبی مناسب و کارآمد برای تحلیل داده‌های این پژوهش فراهم می‌آورد. در ادامه سه عملیات شناختی فوق‌الذکر شرح داده می‌شود.

نظریه مقوله‌بندی

از دیدگاه هموند (۲۰۱۱)، مقوله‌بندی توانایی ذهن انسان را نشان می‌دهد که چگونه مفاهیم و معانی مختلف، یک واحد واژگانی را در درون یک مقوله معنایی طبقه‌بندی می‌کند. مقوله مجموعه‌ای از مفاهیم مرتبط است که بر اساس ویژگی‌های مشترک آن‌ها شکل می‌گیرد. هر مقوله دارای اعضای مرکزی یا پیش‌نمونه است که بیشترین ویژگی‌های مربوط به مقوله را دارند و اعضای دیگر، حاشیه‌ای هستند و بر اساس شباهت با پیش‌نمونه در مقوله جایابی می‌شوند. بنابراین واحدهای زبانی تنها بر اساس شرایط لازم و کافی دسته‌بندی نمی‌شوند بلکه شباهت‌های خانوادگی، برجستگی و درجه‌بندی عضویت اهمیت دارد. این نگرش بر اساس دیدگاه لانگاکر^۲ (۲۰۰۸) در دستور شناختی بنا شده است. لانگاکر مقوله‌ها را طبقات بسته و مرزبندی‌شده نمی‌داند بلکه ساختارهایی شبکه‌ای و شعاعی می‌داند که هر مقوله حول یک یا چند نمونه اولیه سازمان می‌یابد و سایر اعضا بر اساس نزدیکی شناختی به این مرکز تعریف می‌شوند. مقوله‌بندی از ویژگی‌های درجه‌بندی عضویت، انعطاف و پویایی، ارتباط با نمونه اولیه و کاربردپذیری و تجربی بودن برخوردار است. مقوله‌ها فقط ذهنی نیستند بلکه نتیجه تعامل گویشور با تجربه زیسته او هستند. روان‌شناسی شناختی نیز مقوله‌ها را

صددرصدی نمی‌داند و عناصر درون هر مقوله از نظر مرکزیت درجات متفاوت دارند. به نقل از انگری و اشمیت^۳ (۲۰۰۶) در کتاب «مقدمه‌ای بر زبان‌شناسی شناختی»^۴، پژوهش‌های رُش (۱۹۷۵) نشان داده که انسان از نحوه قرارگیری عناصر در مقوله‌ها درک ساخت یافته دارد و مفهوم پیش‌نمونه نقش مهمی ایفا می‌کند. پیش‌نمونه‌ها وابسته به بافت و مدل‌های شناختی‌اند و اعضای پیش‌نمونه بیشترین شباهت را با اعضای همان مقوله و کمترین شباهت را با مقوله‌های مجاور دارند اعضای پیش‌نمونه بیشترین ویژگی‌ها را با اعضای همان مقوله و کمترین ویژگی‌ها را با مقوله‌های مجاور در اشتراک دارند. به عنوان مثال، تکواژ اشتقاقی «-bi» در انگلیسی دو مفهوم دارد. مفهوم پیش‌نمونه‌ای آن به شمارش اشاره دارد، مانند دوچرخه، و مفهوم حاشیه‌ای آن برای بیان نمود زمان به کار می‌رود، مانند: biannual (دوسالانه). بر این اساس انسان برای درک جهان پیرامون، مفاهیم و پدیده‌های مختلف را طبقه‌بندی می‌کند.

نظریه حوزه‌بندی

حوزه‌بندی عملی است ذهنی که واحدهای واژگانی را در یک قلمرو شناختی دسته‌بندی می‌نماید. قلمرو آن دانشی است که براساس تجربه می‌باشد و هریک از قلمروها شامل تعدادی وجه هستند. به عنوان نمونه، واژه‌های «گرم»، «سرد» فقط در حوزه «دما» کاربرد دارند و در همان حوزه قابل درک هستند (هموند ۲۰۱۱: ۴۶). با استناد به این نظریه می‌توان این‌گونه بیان کرد که، حوزه‌های شناختی طرحی از تجربه از جهان خارج هستند که این اطلاعات اکتسابی از جهان خارج به صورت ساخت‌های مفهومی در ذهن انباشته می‌شوند تا در گفتمان و رویدادهای کلامی به کار گرفته شوند. برای نمونه مفاهیم «گرم، سرد و ولرم» زمانی قابل درک است که پیشتر در حوزه شناختی «دما» درک شده باشد. بنابراین حوزه‌های شناختی اطلاعات پایه محسوب می‌شوند؛ یعنی پیش‌زمینه درک مفاهیم دیگر هستند. لانگاکر (۱۹۸۷، ۲۰۰۸) در دستور شناختی معتقد است که هیچ مفهوم زبانی معنایی به شکل مستقل ندارد و هر واژه یا ترکیب فقط در چارچوب یک یا چند حوزه شناختی^۵ قابل فهم می‌باشد. به همین دلیل، حوزه‌ها چارچوب‌های دانشی پایه‌ای هستند که تجربه زیسته انسان را سازمان‌دهی کرده و فهم پدیده‌ها را

3. Ungerer & Schmid

4. An Introduction to Cognitive Linguistics

5. cognitive domains

1. conceptualization

2. Langacker

معنای عینی یکسان است، اما زاویه دید (نوع مفهوم‌سازی) متفاوت است. براین اساس در نمونه «سوادکوه» گویشور مازندرانی در مواجهه با این کوه پوشیده از جنگل، همه جزئیات (تک‌درختان، گونه‌های گیاهی، برگ‌ها) را در حاشیه قرار می‌دهد و ادراک بصری خود از تیرگی و سیاهی را در کانون توجه می‌گذارد. «سوادکوه» بازتاب عینی «کوه سیاه» نیست، بلکه نحوه دیدن ناظر از فاصله و تحت تأثیر تراکم پوشش گیاهی است. اگر ناظر درون جنگل بود، این مفهوم‌سازی را انجام نمی‌داد.

در نظریه صرف شناختی به ویژگی‌های کلمات مرکب اشاره شده است: ناگستگی^۱، وارون‌پذیری^۲، قیاس^۳، انطباق یا سازگاری^۴ و ابهام^۵. هر کدام از این ویژگی‌ها، در تعبیر کلمات مرکب مورد بررسی قرار خواهند گرفت. تعبیر، روشی است که به آن روش گویشور جهان را درک و در زبان بیان می‌کند. یکی از ابعاد تعبیر چشم‌انداز است، دیدگاه فرد به موقعیتی است که متناسب با نیاز گفتمانی تغییر می‌کند. هر کلمه مرکبی، حامل معنای مشخصی است که هویت آن غالباً تحت حاکمیت هسته قرار دارد. در ادامه توصیف هر کدام از ویژگی‌ها به تفصیل آمده است.

- جدایی‌ناپذیری: خصوصیتی که دو چیزی را توصیف می‌کند که به قدری محکم به هم چسبیده‌اند که نمی‌توان آنها را به تنهایی در نظر گرفت. در ساخت واژه، کلمات مرکب، جدایی‌ناپذیر در نظر گرفته می‌شوند. برای مثال، کلمه مرکب «ماه‌بانو» اجازه درج واحد واژگانی مثل «ماه زیبا بانو» را نمی‌دهد.
- وارون‌پذیری: ترتیب اجزاء قابل تغییر است و نقش هسته تعیین‌کننده تفاوت معنایی است. برای مثال در زبان مازندرانی، نام‌واژه مرکب «نازگل» (به معنی نازگل) و «گل‌ناز» به معنی (گلی که ناز است).
- همانندی یا قیاس: فرایندی که به وسیله آن، واحد زبانی بر اساس الگویی مناسب یعنی طرح‌واره، خلق می‌شود؛ برای مثال، کلمات مرکب را می‌توان با قیاس ساخت که هر یک ارزش معنایی جدید داشته باشد، مثلاً در: گل‌بانو، گل‌بهار، گل‌بوته، گل‌اندام، گل‌رخ، گل‌بو.
- انطباق یا سازگاری: پدیده‌ای است که در آن یک

امکان‌پذیر می‌سازند. به این ترتیب، هر واحد زبانی تنها بخشی از یک دانش گسترده‌تر را برجسته می‌کند. لانگاکر دو حوزه را معرفی می‌کند. حوزه پایه و حوزه مرکب و سازمان‌یافته. حوزه‌های پایه، مانند فضا، زمان و ادراک حسی، و حوزه‌های سازمان‌یافته، مانند حرکت، مالکیت یا ساخت. این دو حوزه همواره با هم در تعامل هستند. هموند (۲۰۱۱) با تکیه بر این اصل، اذعان می‌دارد که برای تحلیل ترکیب‌ها، باید شبکه حوزه‌های فعال و روابط بین آن‌ها شناسایی شوند و معنا فقط حاصل جمع ساده معانی اجزا نیست، بلکه معنا نتیجه پیوند و تعامل بین حوزه‌های موجود در ذهن گویشور است. براین اساس حوزه‌بندی چارچوبی شناختی را ایجاد می‌کند که در آن، معنای ترکیب‌ها و نقش مفهومی اجزا روشن‌تر و قابل تحلیل می‌شوند.

نظریه مفهوم‌سازی

لانگاکر (۱۹۸۷ و ۲۰۰۸) معنا را معادل «مفهوم‌سازی» می‌داند. «معنا» بازتاب مستقیم واقعیت بیرونی نیست بلکه حاصل تجربیات و پدیده‌هایی است که گویشور در ذهن خود پردازش می‌کند. تفاوت میان واژه‌ها و ترکیب‌ها بیشتر به شیوه بازتاب و نمایش آن‌ها بستگی دارد نه به واقعیت پدیده‌ها. واژه‌ها و ترکیب‌ها بخش‌هایی از تجربه را برجسته می‌کنند اما کل واقعیت را منتقل نمی‌کنند. از دیدگاه لانگاکر (۱۹۸۷) معنا ثابت و مستقل نیست بلکه نتیجه مفهوم‌سازی گویشور از تجربه زیسته اوست و بستگی دارد به اینکه کدام بخش از مفهوم در کانون توجه قرار گیرد، چه میزان کلی یا جزئی بیان شود و روابط اجزای آن چگونه درک شود.

هموند (۲۰۱۱) با اتکا به این دیدگاه بیان می‌کند که این فرآیند برای تحلیل ترکیب‌ها اهمیت ویژه دارد زیرا ترکیب‌ها ویژگی‌های شناختی پیچیده‌ای دارند که تنها از طریق مفهوم‌سازی قابل توضیح است. مفهوم‌سازی توانایی گوینده در ارائه یک تجربه یا موقعیت با بهره‌گیری از عبارت‌های مختلف است و معنای یک عبارت تنها شامل محتوای مفهومی نیست بلکه به شیوه مفهوم‌سازی آن محتوا نیز بستگی دارد. زاویه دید گوینده بر انتخاب واژه‌ها و بازنمایی زبانی اثر می‌گذارد. برای نمونه دو واژه emigrate و immigrate در انگلیسی از نظر معنایی مشابه‌اند و هر دو به «مهاجرت» اشاره دارند اما از نظر کاربرد متفاوت هستند. emigrate از دیدگاه مبدأ، «خارج شدن از کشور مبدأ» و immigrate از دیدگاه مقصد، «وارد شدن به کشور مقصد».

1. inseparability
2. reversibility
3. analogy
4. accommodation
5. ambiguity

به واسطه گفت‌وگو جاری و برای تعبیر عبارت‌ها شکل می‌گیرد (همان، ص ۱۲۱-۱۱۸).

- آمیختگی^۷: فرایندی که در آن عناصر منتخب از دو فضای ذهنی درونداد ترکیب شده و فضای سومی به نام آمیزه را می‌سازند که دارای معنای نوظهوری است که در هیچ یک از دروندادها به تنهایی وجود ندارد (همان، ص ۱۲۵-۱۲۲).

تحلیل داده‌ها

در این پژوهش، ۱۱۰ نام‌واژه و جای‌نام از پیکره زبانی انتخاب شده‌اند که از میان نام‌واژه‌ها، جای‌نام‌ها و ترکیب‌های رایج در زبان مازندرانی گردآوری شده‌اند. این تعداد شامل ۶۹ نام‌واژه و ۴۱ جای‌نام بوده که ۳۱ نام‌واژه اسم بسیط هستند. از این ۳۱ نام‌واژه بسیط، ۱۱ نام‌واژه در حوزه اقلیم و عناصر طبیعت، ۵ نام‌واژه در حوزه جانوران و ۱۴ نام‌واژه در حوزه گیاهان‌اند. از آنجایی که در صرف شناختی درباره روابط درونی اجزای واژه پیچیده و این که چگونه مفاهیم اجزای یک واژه در شکل‌گیری یک واژه پیچیده تأثیرگذارند بحث می‌شود، به همین علت اسامی بسیط، مورد تحلیل این مقاله نبوده و هیچ تحلیل صرفی برای آن‌ها ارائه نشده است اما به قیاس از دسته‌بندی جای‌نام‌هایی که آسادوریان (۲۰۱۷) ارائه داده است، ۵ دسته جدید برای انواع نام‌واژه‌هایی که اسم بسیط هستند معرفی شده‌اند که عبارتند از: کیهان‌نام، زیست‌نام، گیاه‌نام، آب‌نام و زمین‌نام. جهت اطلاعات بیشتر به جدول پیوست شماره (۱) رجوع شود. تحلیل اصلی این مقاله بر روی نام‌واژه‌ها و جای‌نام‌های مرکب متمرکز است که در این فصل، براساس نظریه مقوله‌بندی، مفهوم‌سازی و حوزه‌بندی، چگونگی شکل‌گیری ساختار صرفی-شناختی واژه‌های مرکب بررسی و به شرح زیر تحلیل می‌گردند.

تحلیل نام‌واژه‌ها

بر اساس نظریه مقوله‌بندی هموند (۲۰۱۱)، تمامی نام‌واژه‌های این پیکره از نوع «ترکیب اسمی پیش‌نمونه‌ای» هستند. بدین معنا که «هسته» (عنصر انسانی مانند بانو، بابا، یار یا عنصر انتزاعی مانند بو، ناز) توسط «توصیف‌گر» (عنصر طبیعی مانند گل، ماه، سرو، کوه، دریا) مشخص می‌شود. از نظر حوزه‌بندی، بیشتر این نام‌واژه‌ها در قلمرو

زیرساخت با زیرساخت دیگری منطبق می‌شود^۱ تا یک ساختار ترکیبی به وجود آید. در کلمات مرکب، یک زیرساخت، معمولاً هسته، معنی خود را با دیگری، توصیف‌گر، منطبق می‌کند تا نیاز ارتباطی دیگری را برآورده سازد. واژه «سر» نام قسمتی از بدن است که در بالای بدن قرار دارد. اما در «بیشه‌سر»، معنی «سر» خودش را با معنای «بیشه» تطبیق می‌دهد تا به محلی در مرز کناری جنگل ارجاع دهد.

- ابهام: موقعیتی که یک واحد واژگانی خاص را بتوان به دو یا چند روش تفسیر کرد. ترکیب‌ها ممکن است چندمعنایی باشند و هر معنا بسته به بافت کاربردی فعال شود. برای مثال «گلنوش» هم به معنای نوش گل (شهد گل) می‌تواند تعبیر شود و هم به معنای کسی که همانند نوش (شهد) گل شیرین است.
- بر اساس دیدگاه لانگاکر ترکیب‌ها تنها مجموعه‌ای از اجزاء نیستند بلکه بازتاب شیوه‌های خاص مفهوم‌سازی هستند و تفاوت معنایی آن‌ها بیشتر ناشی از الگوی مفهوم‌پردازی و برجسته‌سازی ذهنی گویشور است. هموند (۲۰۲۵: ۱۶-۲۰) در کتاب «معنی‌شناسی رویکردی شناختی به معنی در زبان»^۲ پنج ساختار مفهومی بنیادین را معرفی می‌کند که در فرایند معنی‌سازی در زبان‌های مختلف نقش دارند.
- استعاره^۳: نگاشتی است میان دو حوزه متفاوت دانش که در آن حوزه مبدأ (عینی) برای درک حوزه مقصد (انتزاعی) به کار می‌رود. رابطه حاکم بر استعاره، شباهت و قیاس است (همان ص ۱۰۲).
- مجاز^۴: نگاشتی است میان دو پدیده در یک حوزه اطلاعاتی واحد که در آن یک عنصر به جای عنصر دیگر با رابطه همجواری و تداعی می‌نشیند (همان: ۱۱۱).
- طرح‌واره تصویری^۵: الگوهای انتزاعی حاصل از تعامل فیزیکی و ادراکی انسان با جهان است که بر تجربه بدنمند استوار می‌باشد؛ مانند طرح‌واره‌های «ظرف»، «مسیر»، «بالا-پایین» و «مرکز-حاشیه» (همان، ص ۱۱۸-۱۱۶).
- فضای ذهنی^۶: مجموعه‌ای موقت از اطلاعات است که

1. adjust
2. Semantics: A Cognitive Account of Linguistic Meaning
3. metaphor
4. metonymy
5. Image schema
6. mental space

7. blending

اسم) است، به جز «ماهتابه» که ساخت (اسم + بن فعل + پسوند اسم‌ساز) دارد. در این گروه، نور، درخشندگی و کمال ماه به زیبایی انسانی نگاشت می‌شود. در «ماه‌پری» قیاس مضاعف کیهانی و اسطوره‌ای دیده می‌شود و در ماه‌تیکه اغراق معنایی شدت می‌یابد. همه این ترکیب‌ها ناگسستگی و برون مرکز هستند، زیرا به انسان اشاره دارند و منبع طبیعی صرفاً مبنای قیاس است. در نام‌هایی چون کوهیار، دریاچه‌ر، سمن‌بر و باران‌دخت نیز ساخت (اسم + اسم) غالب است و هسته جزء دوم محسوب می‌شود. رابطه معنایی در کوهیار بر استواری، در دریاچه‌ر بر شباهت تصویری و احساسی، در سمن‌بر بر سپیدی و لطافت و در باران‌دخت بر نسبت طبیعی و زایش مبتنی است. در سطح شناختی نگاشت‌هایی چون «استحکام طبیعی» - وفاداری انسانی، «وسعت دریا» - عمق عاطفی، «گل سپید» - پاک‌ی و «چرخه طبیعت» - تولد و زنانگی فعال می‌شود. این ترکیب‌ها ناگسستگی هستند و در تحلیل معناشناختی برون مرکز به شمار می‌آیند زیرا مرجع آن‌ها فردی با این نام است نه مصداقی از هسته صوری.

«دریاپرو» با الگوی (اسم + بن فعل) در گروه ترکیب‌های کنشی قرار می‌گیرد که در آن «پرو» هسته و «دریا» چارچوب مکان یا منبع کنش است. رابطه معنایی از نوع مکان یا منبع - کنش است و در سطح مفهوم‌سازی «گستره و زاینده‌گی طبیعت» - رشد و منش انسانی» نگاشت می‌شود. این نام نیز ناگسستگی و برون مرکز است زیرا به شخص اشاره دارد و هسته معنایی آن در ساخت، حضور صوری ندارد.

تحلیل جای‌نام‌ها

جای‌نام‌های مرکب این پیکره نیز عمدتاً از نوع مرکب اسمی هستند، اما برخلاف نام‌واژه‌ها که در قلمرو قیاس/شباهت قرار داشتند، در قلمرو «مکان» یا «جنس/ساختار» طبقه‌بندی می‌شوند. در قلمرو «مکان»، نمای ساختاری N-N به «شیء موجود در محل» اشاره دارد. برای نمونه، «سنگ‌چال» به معنای «گودالی که در آن سنگ وجود دارد»، «بوته‌ده» به معنای «دهی که در آن بوته می‌روید» و «بلبل‌کوه» به معنای «کوهی که بلبل در آن زندگی می‌کند». در برخی نمونه‌ها مانند «کلاردشت»، «شورآب»، «سرخورد» و «گتاب» از نمای N-Adj (ترکیب صفتی) استفاده شده است که در قلمرو

«قیاس/شباهت» قرار می‌گیرند. به این معنا که هسته به توصیف‌گر تشبیه شده است (مانند «گلبانو» و «کوهیار»). برخی نمونه‌ها مانند «گل‌بهار» و «صبح‌گل» در قلمرو «هدف/زمان» جای می‌گیرند و «گل‌دسته» و «گل‌بوته» در قلمرو «ساخت» که رابطه جزء به کل را بازنمایی می‌کنند. «گل‌زاده» و «دریاپرو» از نوع مرکب فعلی با رابطه کنش‌محور هستند. الگوی غالب در این ترکیب‌ها «اسم + اسم» است که در آن جزء دوم هسته و «گل» وابسته توصیفی یا قیاسی می‌باشد. رابطه معنایی بیشتر بر شباهت، قیاس و انتقال ویژگی‌های زیبایی‌شناختی از طبیعت به هویت انسانی استوار است و در مواردی رابطه جزء به کل یا نسبتی نیز دیده می‌شود. اجزای همه این نام‌واژه‌ها ناگسستگی هستند. در سطح مفهوم‌سازی، طبیعت به منزله الگوی معیار برای صورت، اندام، خویشاوندی، منزلت اجتماعی و ویژگی‌های شخصیتی عمل می‌کند و نگاشت‌هایی چون «زیبایی طبیعی» - زیبایی انسانی، «رنگ و طراوت گل» - ارزش و محبوبیت فردی و «رویش طبیعی» - تبار انسانی» فعال می‌شود. این گروه عموماً برون مرکز هستند زیرا مرجع نهایی آن‌ها انسان است و هسته معنایی «شخص» در ساخت صوری حضور ندارد، جز در مواردی که دلالت مستقیم بر نوعی گل دارند.

در ترکیب‌هایی چون «صبح‌گل» و «ترگل» ساخت به ترتیب با الگوی (اسم + اسم) و (صفت + اسم) شکل گرفته و «گل» هسته است. رابطه معنایی در «صبح‌گل» مبتنی بر زمان و در «ترگل» مبتنی بر توصیف کیفی و تازگی است. هر دو ترکیب ناگسستگی هستند و در سطح شناختی نگاشت «آغاز روز» - شکوفایی انسانی و «تازگی طبیعی» - جوانی و سرزندگی» را فعال می‌کنند. این دو مورد در کاربرد توصیفی درون مرکز هستند زیرا به نوعی گل با ویژگی زمانی یا کیفی اشاره دارند، هرچند در نام‌گذاری انسانی می‌توانند برون مرکز تلقی شوند.

در نام‌هایی چون «بی‌بی‌گل»، «نازگل» و «سروناز»، رابطه قیاسی و عاطفی برجسته است و ویژگی‌هایی چون لطافت، سپیدی یا وقار از طبیعت (گل و سرو) به هویت انسانی منتقل می‌شود. ساخت آن‌ها (اسم + اسم) با اجزایی ناگسستگی است و در سطح مفهوم‌سازی، طبیعت به معیار ارزش‌گذاری اخلاقی و منزلتی تبدیل می‌شود.

در گروه «ماه‌محور» (ماه‌بانو، ماه‌خانم، ماه‌پری، ماه‌تیتی، ماه‌رخ، ماه‌تیکه و ماهتابه) الگوی غالب (اسم +

«مکان» به ویژگی محل دلالت می‌کند (دشتی در بلندی، رودی با آب شور، آبی بزرگ). در مواردی چون «میان‌دورود» و «میان‌دره»، ساختار سه‌جزئی نیز از همین الگوی مکانی پیروی می‌کند. «خربمرد» از نظر مفهومی در قلمرو «علیت» قابل تحلیل است، زیرا «مردن خر» به عنوان علت نام‌گذاری مکان عمل کرده است. در تمامی جای‌نام‌ها، مفاهیمی چون «ناگسستگی» و «انطباق» (هماهنگی میان نام و ویژگی عینی محیط) مشاهده می‌شود که نشان‌دهنده رابطه مستقیم و غیراستعاری میان نام و مکان جغرافیایی است.

«آب‌اسک، سنگ‌چال، شیرگاه، سوادکوه، نشتارود، کلاردشت، بیشه‌سر، میان‌دورود، رودپی، بوته‌ده، جویبار، هچیرود، کتالم، نمک‌آبرود، بنفشه‌ده، خوشرود، میان‌دره، ورف‌چال، زاغ‌مرز، بزچفت، بلبل‌کوه، افراچال، کپورچال، آغوزکتی، افراکتی، انجیل‌نسام، دریاکنار، سرخ‌رود، لئه‌مرز، لئه‌بند، لپو‌صحرا، ماه‌فروز‌محلّه، موزی‌بن، نرگس‌کتی و انارکاله» عمدتاً با الگوی «اسم + اسم» ساخته شده‌اند و در مواردی محدود مانند خوشرود «صفت + اسم»، کتالم «صفت + اسم»، نشتارود «بن‌فعل + واج میانجی + اسم» و ماه‌فروز‌محلّه «اسم + بن‌فعل + اسم» به کار رفته است. رابطه معنایی در همه این نمونه‌ها از نوع مکان است و گاه با مؤلفه‌هایی چون ویژگی، جنس و ساخت، هدف، کارکرد یا قیاس همراه می‌شود. در این ترکیب‌ها جزء دوم غالباً هسته است مانند: «چال، گاه، کوه، رود، دشت، سر، ده، کنار، کتی، نسام، مرز، بند، صحرا و محلّه» و جزء نخست ویژگی محیطی، زیستی، گیاهی، جانوری، رنگی، کارکردی یا نوری را منتقل می‌کند. اجزای همه این ترکیب‌ها ناگسستگی هستند و حذف هر جزء موجب تضعیف تصویر محیطی و کاهش شفافیت معنایی می‌شود. در سطح شناختی نگاشت‌های منظم «ویژگی محیطی ← نام مکان»، «ویژگی آب ← نام رود یا چشمه»، «ویژگی پوشش گیاهی ← نام مکان»، «ویژگی جانوری ← نام مکان»، «ویژگی توپوگرافی ← نام مکان» و «ویژگی نوری ← نام مکان» فعال است و ویژگی شاخص طبیعی مبنای نام‌گذاری قرار می‌گیرد. این گروه عمدتاً درون‌مرکز هستند زیرا هسته‌هایی مانند رود، کوه، دشت، ده، چال، مرز یا محلّه در خود ترکیب حضور دارد و کل واژه در همان مقوله معنایی باقی می‌ماند.

در برابر این مجموعه، خربمرد با الگوی «اسم + فعل»

ساخته شده و رابطه معنایی آن از نوع مکان و سببیت است. نگاشت شناختی «حادثه محیطی ← نام مکان» در آن برقرار است و ترکیب برون‌مرکز است زیرا مفهوم «مکان» در هیچ‌یک از اجزای خر یا مردن حضور صریح ندارد و هسته معنایی بیرون از ساخت واژه قرار می‌گیرد.

زیرآب، ولمازو، قُرمَرز و گُتاب نیز گرچه از نظر ساخت صوری عمدتاً در قالب «اسم + اسم» تحلیل پذیرند، در سطح معناشناختی برون‌مرکزند. در زیرآب نگاشت «ویژگی مکانی ← نام مکان» برقرار است اما کل واژه نه نوعی آب است و نه نوعی زیر و ارجاع بیرونی دارد. در ولمازو و قُرمَرز با وجود حضور مؤلفه‌های گیاهی، کل واژه به نام خاص یک آبادی یا منطقه دلالت می‌کند و هسته واژگانی شفاف تضعیف شده است. در گُتاب نیز اگرچه «آب» جزء معنایی دارد، کل واژه نام خاص مکان یا چشمه است و زیرمجموعه مفهومی «آب» به شمار نمی‌آید. در این موارد ارجاع بیرونی غالب است و برون‌مرکزی بر ساخت درون‌مرکز صوری غلبه دارد.

نگارندگان با بررسی داده‌ها دریافته‌اند که در میان اسامی مرکب، یکی از الگوهای پربسامد، ترکیب اسمی گل + اسم (N) است که در نمونه‌های جدول شماره (۲) نمود یافته و بیشتر در نام اشخاص به کار رفته است، مانند گل‌بانو، گل‌بوته و گل‌اندام. در این الگوی پیش‌نمونه‌ای، ساخت بر مبنای قیاس و در قلمرو مفهومی شباهت شکل گرفته و اسم شخص بر اساس همانندی با «گل» ساخته شده است. با این حال، صورت‌های حاشیه‌ای نیز وجود دارد که از این فرآیند خارج هستند و در آن‌ها ساخت «گل + اسم مفعول» دیده می‌شود و به جای شباهت، رابطه خانوادگی و نسبیتی مانند پدر و فرزندی را نشان می‌دهد. نمونه «گل‌زاده» به معنای «زاده گل» از این نوع است که در آن گل به منزله «پدر» در نظر گرفته می‌شود و ساخت حاصل، ترکیبی نحوی با ریشه فعلی است.

در بحث مفهوم‌سازی، ویژگی‌هایی چون وارون‌پذیری در ساخت‌های «گل + N» و «N + گل» مشاهده شد که به تفاوت معنایی می‌انجامد. همانندی و قیاس در نمونه‌هایی مانند ماه‌بانو، ماه‌تی‌تی و ماه‌پری برجسته است. همچنین در بحث ابهام، ترکیب می‌تواند دو خوانش داشته باشد. نمونه «گل‌جهان» می‌تواند به معنای «گلی در تمام جهان» یا «جهانی از گل» تفسیر شود و از این رو واجد دو برداشت معنایی است.

ترکیب پربسامد دیگر «ماه + N» است که آن نیز بر

می‌دهد که رقابت تنها در سطح معنای لغوی نیست، بلکه در حوزه مفهومی، مقوله‌بندی، نوع مفهوم‌سازی و ساخت‌واژی رخ می‌دهد. ترکیب‌ها زمانی در رقابت‌اند که ساخت مشابه دارند اما در حوزه مفهومی یا برجسته‌سازی معنایی تفاوت ایجاد می‌کنند.

در حوزه «شبهات و قیاس» نمونه‌هایی چون گل‌بانو، گل‌رخ، ماه‌بانو، ماه‌رخ، سمن‌بر، سروناز و دریاچهر دیده می‌شود که مقصد مشترک آن‌ها انسان زیباست اما منبع استعاره متفاوت است. گل و سمن بر لطافت، ماه بر نور و کمال دیداری، سرو بر قامت و استواری و دریا بر وسعت و آرامش دلالت دارد و رقابت در منبع استعاره شکل می‌گیرد.

در حوزه «ساخت و ویژگی» نمونه‌هایی چون گل‌بوته، گلدسته و سروناز بیشتر توصیفی‌اند و در شیوه بیان ویژگی رقابت دارند. در حوزه «مکان» جای‌نام‌هایی چون رودپی، میان‌دورود، بیشه‌سر و نمک‌آبرود همگی پاسخ به پرسش «کجا» هستند اما هر یک بعدی متفاوت از مکان مانند مجاورت، مرکزیت، مرز یا ترکیب عناصر طبیعی را برجسته می‌کنند.

رقابت در مقوله‌بندی میان درون‌مرکز و برون‌مرکز بودن نیز دیده می‌شود. برای نمونه، «ماه‌گل» و «ماه‌بانو» هر دو ساخت «اسم + اسم» دارند، اما در «ماه‌گل» هسته «گل» است و تصویر از شیء طبیعی آغاز می‌شود، در حالی که در «ماه‌بانو»، «بانو» از آغاز انسانی است و «ماه» نقش تشبیهی دارد، از این رو یکی درون‌مرکز و دیگری برون‌مرکز است.

در شیوه مفهوم‌سازی نیز سه نوع رقابت دیده می‌شود. مفهوم‌سازی تصویری در «ماه‌رخ»، «دریاچهر» و «گل‌ابرو» بر تصویر دیداری متمرکز است. مفهوم‌سازی کیفی در «سروناز» و «گلناز» بر ویژگی انتزاعی (ناز) تأکید دارد و در «خوش‌رود» بر فعال‌سازی حس چشایی (کیفیت مطبوعیت آب). مفهوم‌سازی هویتی در «ماه‌بانو»، «کوهیار» و «گل‌آقا» بر شخصیت و منزلت اجتماعی تمرکز می‌کند.

در سطح ساخت‌واژی، الگوی اسم + اسم بیشترین ظرفیت رقابت معنایی را دارد. نمونه‌هایی چون «گل‌رخ» با قیاس دیداری، «گل‌بو» با بُعد حسی، «گل‌پور» با رابطه نسبی و «گل‌دسته» با ساخت توصیفی، همگی ساختی یکسان دارند اما در حوزه و کارکرد متفاوت‌اند.

در این مجموعه، رقابت به معنای تضاد نیست بلکه پدیده‌ای چندلایه است که در سطح حوزه مفهومی، مقوله‌بندی، شیوه مفهوم‌سازی و ساخت‌واژی رخ می‌دهد. عناصر طبیعت برای مقصد مشترک یعنی انسان و زیبایی با یکدیگر رقابت

قیاس و شبهات استوار است. چارچوب صرف شناختی این امکان را فراهم می‌کند که بر اساس مقوله‌بندی پیش‌نمونه‌ای و حاشیه‌ای، نام‌واژه‌ها و جای‌نام‌ها از نظر ساختاری طبقه‌بندی شوند و با بهره‌گیری از نظریه حوزه‌بندی، حوزه‌های معنایی آن‌ها شناسایی گردد. این رویکرد به درک نقش ساخت واژه در بازتاب ویژگی‌های اقلیمی و فرهنگی کمک می‌کند. هموند (۲۰۱۱) در چارچوب دستور شناختی، ترکیب‌ها را نه فقط از منظر ساخت نحوی، بلکه از دیدگاه مفهوم‌سازی و مقوله‌بندی بررسی می‌کند و سه نوع ترکیب اسمی، صفتی و فعلی را مطرح می‌سازد.

در ترکیب اسمی، ساخت از دو تکواژ آزاد پدید می‌آید که جزء چپ توصیف‌گر و جزء راست هسته است و حاصل آن مفهومی مستقل و قابل تشخیص است. مفهوم ترکیب‌پذیری در تفسیر این ساخت‌ها اهمیت دارد. در ترکیب‌پذیری کامل، معنای کل از اجزا استخراج می‌شود و با درون‌مرکزبودگی هم‌خوان است. در ترکیب‌پذیری نسبی، معنا افزون بر اجزا، به دانش زمینه‌ای وابسته است و به برون‌مرکزبودگی می‌انجامد. در ترکیب‌های درون‌مرکز، کل واژه نوعی از هسته است، اما در ترکیب‌های برون‌مرکز، معنا ارجاع بیرونی دارد.

نمونه «کوهیار» با ساخت «N + N» در معنای مستقیم «یار کوه» است، اما در کاربرد نامی، قیاسی و استعاره‌ای تفسیر می‌شود و «استواری» کوه به «یار» منتقل می‌گردد. در اینجا وجه معنایی مقایسه فعال است. هموند اشاره می‌کند که بسیاری از ترکیب‌ها بر اساس استعاره و رابطه مفهومی غیرمستقیم ساخته می‌شوند و وابسته ویژگی استعاره را به هسته انتقال می‌دهد، چنان‌که در «کوهیار» مشاهده می‌شود. در ترکیب صفتی «گنال» با ساخت «صفت + اسم»، که در اصل «گت لَم» بوده، «گت» به معنای بزرگ و «لَم» به معنای بوته‌زار است و به زمینی با پوشش انبوه گیاهان اشاره دارد. در این ساخت، «لَم» هسته و «گت» وابسته است و ویژگی اندازه را به هسته می‌افزاید. در «ولمازو» نیز با ساخت «صفت + اسم» روبه‌رو هستیم که «مازو» هسته و «وَل» وابسته است و ویژگی کجی را توصیف می‌کند.

در جای‌نام «خربرمد» ساخت «N + V» دیده می‌شود که به محل باتلاقی اشاره دارد و نمونه‌ای از انضمام فاعل به فعل و تشکیل اسم مکان است. در مقابل، «گلزاده» به عنوان ترکیب فعلی به معنای «زاده گل» ساختی فعلی دارد که به اسم تبدیل شده است.

تحلیل رقابت این نام‌واژه‌ها در چارچوب هموند نشان

می‌کند، درون مرکز و برون مرکز بودن جهت ارجاع را تغییر می‌دهد، زاویه دید شناختی بر تصویر، کیفیت یا هویت تمرکز می‌کند و الگوی «اسم + اسم» بیشترین ظرفیت تولید معنا را دارد. از این رو، این نام‌ها میدان رقابتی هم‌حوزه‌ای ایجاد می‌کنند که محور آن منبع استعاره، مرکز مقوله و زاویه دید شناختی است، نه صرف تفاوت صوری واژه‌ها.

بحث و نتیجه‌گیری

نگارندگان پس از تحلیل نام‌واژه‌ها و جای‌نام‌های موجود در زبان مازندرانی براساس مبانی نظری ارائه شده دریافتند که گویشوران منطقه مازندران، عناصر اقلیمی و طبیعی را فقط به عنوان ویژگی‌های محیطی نمی‌شناسند بلکه آن‌ها را به صورت استعاری و نمادین در ذهن خود مفهوم‌سازی کرده و با پیوند مستقیم با انسان، زیبایی و هویت اجتماعی آن را درک و بازتاب می‌کنند. بدین معنی که در ذهن گویشوران، زبان و زیست‌بوم در تعامل با یکدیگرند و واژه‌ها حامل معانی استعاری و نمادینی فراتر از ظاهر طبیعی خود هستند. به عنوان نمونه در جای‌نام «خر بَمرِد xarbamerd» که یک ترکیب اسمی است به محلی اطلاق می‌شد که به دلیل باتلاقی بودن خر در آن گیر افتاده و نمی‌توانسته حرکت کند و می‌مرد. «خر» اسم و «بَمرِد» گذشته فعل «مردن» است اما در حال حاضر به دلیل تغییر در ساختار جاده و ایجاد یک مسیر آسفالت شده دیگر چنین اسمی ندارد و در جای‌نام «ول val (کج) + Adj مازو māzu (بلوط) N»، «مازو» هسته و «ول» وابسته آن بوده وابسته ویژگی هسته را توصیف می‌کند. در این نمونه هنوز منطقه به همان نام وجود دارد و ویژگی اقلیمی موجب شکل‌گیری این جای‌نام شده است. بنابراین به وضوح پیداست که طبیعت منطقه و ویژگی‌های طبیعی منطقه، اقلیم و عناصر طبیعی در گذشته و حال در این نام‌گذاری تأثیرگذار بوده و در حقیقت انعکاس زیست‌بوم را در نام‌گذاری اهل زبان شاهد هستیم. یافته‌های پژوهش حاضر نشان می‌دهد که مفهوم‌سازی عناصر اقلیمی در ذهن گویشوران مازندرانی زبان از دو مسیر شناختی متمایز پیروی می‌کند: مسیر «استعاری/تشبیهی» در نام‌واژه‌ها (قلمرو قیاس/شبهات) و مسیر «ارجاعی/عینی» در جای‌نام‌ها (قلمرو مکان). این تمایز در سطح «رقابت ساخت‌های مرکب» بازنمایی می‌شود و حاکی از آن است که یک ساختار صوری واحد مانند N-N می‌تواند در

حوزه‌های معنایی متفاوت، معناهای گوناگونی را ایجاد کند. همچنین ترجیح ساخت فعلی بر ساخت اسمی در حوزه‌های «ساخت/نسبت» نشان می‌دهد که زبان مازندرانی برای بیان مفاهیم همراه با حرکت یا دگرگونی، از ساخت‌های کنشی بهره می‌گیرد. در مجموع، رقابت ساخت‌های مرکب در این زبان، نظام‌مند و برگرفته از سه اصل شناختی «برجستگی^۱» (مهم‌تر بودن یک معنا نسبت به معنای دیگر)، «شفافیت^۲» (قابل فهم بودن رابطه میان اجزا) و «صرفه‌جویی^۳» (آسان‌تر بودن فهم و تولید) است. این یافته‌ها زبان را به عنوان آینه‌ای از پیوند میان طبیعت، تجربه روزمره و سازوکارهای ذهنی گویشوران تثبیت می‌کند.

پس از بررسی ۱۱۰ نمونه هریک به تفکیک در جدول جداگانه‌ای آورده شده‌اند. از این تعداد ۳۱ نام‌واژه اسم بسیط، ۳۸ نام‌واژه اسم مرکب و ۴۱ جای‌نام اسم مرکب شناسایی شدند. همان گونه که در بخش تحلیل اشاره شد، از آنجایی که چارچوب صرف شناختی بر روابط مفهومی درون ساختاری واژه‌های پیچیده و چگونگی تأثیر مفاهیم اجزاء در ساختار معنایی نهایی تأکید دارد، مقاله حاضر صرفاً به تحلیل نام‌واژه‌های مرکب پرداخته است. از این رو، ۳۱ نام‌واژه که اسم بسیط بوده‌اند به دلیل نداشتن ساختار درونی و اجزای معنایی قابل تفکیک، مورد تحلیل صرفی قرار نگرفته‌اند اما به قیاس از دسته‌بندی جای‌نام‌هایی که آسادوریان (۲۰۱۷) ارائه داده است، ۵ دسته جدید برای انواع نام‌واژه‌هایی که اسم بسیط هستند معرفی شده‌اند که عبارتند از: کیهان‌نام، زیست‌نام، گیاه‌نام، آب‌نام و زمین‌نام. در داده‌های جدول، مشاهده می‌شود که از میان نام‌واژه‌های بسیط، گیاه‌نام‌ها با ۱۳ نمونه بیشترین بسامد را دارند که نشان‌دهنده توجه ویژه به عناصر طبیعی مرتبط با گیاهان است. پس از آن، کیهان‌نام‌ها با ۶ نمونه و زیست‌نام‌ها و آب‌نام‌ها هر کدام با ۵ نمونه قرار دارند و در نهایت زمین‌نام‌ها با ۲ نمونه کمترین تعداد را به خود اختصاص داده‌اند. این پراکندگی نشانگر غلبه مضامین گیاهی و سپس نجومی و جانوری بر دیگر حوزه‌های معنایی در مجموعه مورد بررسی است. دسته‌بندی مذکور در جدول زیر ارائه شده است.

1. prominence
2. transparency
3. economy

جدول ۱. بسامد وقوع انواع نام‌واژه‌های بسیط

شماره	نوع نام‌واژه‌های بسیط	نمونه	تعداد
۱	کیهان‌نام	پروین-خورشید-ستاره-مهتاب-ناهید-روجا/رُجا(رنگ آسمان هنگام طلوع خورشید د در صبح-شفق)	۶
۲	زیست‌نام	پروانه-پرستو-طاووس-آهو-ماهی	۵
۳	گیاه‌نام	ریحانه-رزا-سوسن-ونوشه-بنفشه-نسترن-ترگس-نهال-صنوبر-سپیدار-گندم-خوشه-بینج	۱۳
۴	آب‌نام	دریا-باران-وارش-شبنم-ری‌را	۵
۵	زمین‌نام	ساحل، سه‌ند	۲

جدول ۲. بسامد وقوع نام‌واژه‌های مرکب

شماره	ساختار	نام‌واژه مرکب	تعداد
۱	گل + N	گل بانو-گل بهار-گل بوته-گل اندام-گل رخ-گل بو-گل علی-گل بابا-گل پور-گل دسته-گل ابرو-گلناز-گلنار-گل برار-گل عمو-گل نسا-گل نوش-گلزاده-گل آقا-گل محمد-گلپری-گل جهان	۲۲
۲	N + گل	صبح‌گل-نازگل-ترگل-بی‌بی گل	۴
۳	ماه + N	ماه بانو-ماه خانم-ماه پری-ماه‌تی‌تی-ماه‌رخ-ماه‌تیکه-ماهتابه	۷
۴	اقلیم + N	کوه‌یار-دریاچهر-سمن‌بر-سروناز	۴
۵	اقلیم + V	دریاپرور	۱

جدول ۳. نام‌واژه‌های درون مرکز و برون مرکز

شماره	مرکزیت معنایی	نام‌واژه مرکب	تعداد
۱	درون مرکز	گل بانو-گل علی-گل بابا-گل پور-گل برار-گل عمو-گل نسا-گل آقا-گل محمد-بی‌بی گل-ماه بانو-ماه خانم	۱۲
۲	برون مرکز	گل بهار-گل بوته-گل اندام-گل رخ-گل بو-گل دسته-گل ابرو-گلناز-گلنار-گل نوش-گلزاده-گلپری-گل جهان-صبح‌گل-نازگل-ترگل-ماه پری-ماه‌تی‌تی-ماه‌رخ-ماه‌تیکه-ماهتابه-کوه‌یار-دریاچهر-سمن‌بر-سروناز-دریاپرور	۲۶

طبیعی(گل نوشکفته) به جای نام شخص به کار رفته است. الگوی «اقلیم + N» با ۴ مورد در نمونه‌هایی چون «کوهیار» (یاری چون کوه) و «دریاچهر» (چهره‌ای چون دریا) بیانگر شیوه مفهوم‌سازی «استعاره» است. عناصر اقلیمی (کوه، دریا) به عنوان حوزه مبدأ برای مفهوم‌سازی ویژگی‌های انسانی (استواری، عمق عاطفی) به کار رفته‌است. ترکیب فعلی با ۲ مورد در نمونه «گلزاده» به معنی «زاده گل» و «دریاپرور» به معنی «پرورش‌یافته دریا» دیده می‌شود که صورت مفهوم‌سازی آن‌ها مجاز بوده‌است. این موارد مجموعاً (۱۶٪) از داده‌ها را تشکیل می‌دهند. تحلیل ۳۸ نام‌واژه مرکب در زبان مازندرانی بر اساس چارچوب صرف شناختی هموند (۲۰۱۱) نشان می‌دهد که استعاره با ۵۰٪ (۱۹ مورد) ساختار غالب است. در این نمونه‌ها، حوزه مبدأ عینی (گل، ماه، کوه، دریا) برای مفهوم‌سازی حوزه مقصد انتزاعی (انسان و ویژگی‌هایی

تحلیل ۳۸ نام‌واژه مرکب مازندرانی بر اساس چارچوب صرف شناختی هموند (۲۰۱۱) مؤید این است که الگوی «گل + N» با ۲۲ مورد (۵۸٪) پربسامدترین الگوی مرکزی است که همگی در حوزه شناختی «زیبایی» و با شیوه مفهوم‌سازی «استعاری/قیاسی» ساخته شده‌اند. الگوی «ماه + N» با ۷ مورد (۱۸٪) دومین الگوی مرکزی است که آن نیز در همان حوزه قرار می‌گیرد. در مقابل، الگوهای حاشیه‌ای شامل «N + گل» با ۴ مورد با شیوه مفهوم‌سازی «مجاز» ساخته شده‌اند. مانند نمونه «نازگل». زیرا ویژگی انتزاعی «ناز» به جای شخص نشسته است. در «بی‌بی گل» اگرچه ساختار ظاهری مشابه است، اما به دلیل هسته انسانی (بی‌بی)، شیوه مفهوم‌سازی «استعاره» محسوب می‌شود. «Adj + گل» تنها ۱ مورد در نمونه «ترگل» (گل نوشکفته) دیده شد که شیوه مفهوم‌سازی آن مجاز است. در این نمونه نام یک پدیده

چون زیبایی، لطافت و استواری) با رابطه شباهت و قیاس به کار رفته است. مجاز با ۳۴٪ (۱۳ مورد) دومین ساختار پربسامد است و در آن، جایگزینی در یک حوزه واحد با رابطه همجواری رخ می‌دهد (جزء به جای کل، علت به جای معلول، نام پدیده طبیعی به جای نام شخص). طرحواره تصویری با ۸٪ (۳ مورد) الگوهای انتزاعی حاصل از تجربه بدنی (ظرف، مجموعه، انحنای) را بازنمایی می‌کند. آمیختگی با ۸٪ (۳ مورد) از طریق تلفیق دو فضای ذهنی درونداد، معنای نوظهوری خلق می‌کند که در هیچ یک از دروندادها به تنهایی وجود ندارد. فضای ذهنی با ۵٪ (۲ مورد) مجموعه‌ای موقت از اطلاعات را با ارجاع به شخصیت‌های مذهبی در ذهن گوینده و شنونده فعال می‌سازد. از نظر مرکزیت معنایی، ۲۶ مورد (حدود ۶۸٪) از نام‌واژه‌ها برون‌مرکز هستند زیرا هسته معنایی «انسان» در ساخت صوری حضور ندارد و تنها ارجاع بیرونی به شخص دارد مانند «صبح‌گل» که هسته آن «گل» بوده و ترکیب برون‌مرکز است، زیرا هسته معنایی آن در خارج از ترکیب قرار دارد و کل ترکیب، مقوله‌ای متفاوت از اجزای خود دارد (انسان مونث). در مقابل ۱۲ مورد (۳۱٪) از نام‌واژه‌ها درون‌مرکز هستند زیرا هسته معنایی آن در داخل ترکیب قرار دارد، مانند «گل‌بانو». در این ترکیب معنای «انسان مونث» در جزء «بانو» وجود دارد و «بانو» مستقیماً به آن ارجاع نمی‌دهد. این یافته‌ها تأیید می‌کند که گویشوران مازندرانی در نام‌گذاری انسان، عناصر طبیعی به ویژه گل و ماه را به صورت استعاری و نمادین در حوزه زیبایی مفهوم‌سازی می‌کنند، در حالی که هسته معنایی «شخص» در ساختار صوری واژه حضور ندارد و این برون‌مرکزی، وجه تمایز اصلی نام‌واژه‌ها از جای‌نام‌هاست. تحلیل ۴۱ جای‌نام مرکب در زبان مازندرانی بر اساس چارچوب صرف شناختی هموند (۲۰۱۱) نشان می‌دهد که طرحواره تصویری با ۳۴٪ (۱۴ مورد) ساختار غالب است. این جای‌نام‌ها الگوهای انتزاعی حاصل از تجربه بدنی مانند ظرف (سنگ‌چال،

ورف‌چال، افراچال، کپورچال)، مسیر (نشتارود، جویبار)، بالا-پایین (کلاردشت، زیرآب)، مرکز-حاشیه (بیشه‌سر، میان‌دورود، میاندره، دریاکنار) و انحنای (ولمازو) را بازنمایی می‌کنند. مجاز با ۳۲٪ (۱۳ مورد) دومین ساختار پربسامد است و در آن، رابطه همجواری از نوع «پوشش گیاهی یا جانوری شاخص به جای نام مکان» (بوته‌ده، بلبل‌کوه، زاغمرز، آغوزکتی، لاله‌مرز، موزی‌بن، نرگس‌کتی، انارکاله) یا «ویژگی به جای مکان» (سوادکوه) برقرار است. فضای ذهنی با ۱۵٪ (۶ مورد) در جای‌نام‌هایی دیده می‌شود که حس‌های درونی را فعال می‌کنند. مانند «شیرگاه» (فعال‌سازی مفهوم نمادین شکوه)، «هچیرود» (حس آرامش)، «خوشرود» و «شورآب» (حس چشایی)، «سرخرود» و «ماهفروز محله» (حس بصری) و «کتاب» (کیفیت بزرگی). آمیختگی با ۱۲٪ (۵ مورد) در نمونه‌هایی مانند «کنالم» (تلفیق بزرگی و آب راکد)، «نمک‌آبرود» (تلفیق نمک و آب)، «خربمرد» (تلفیق رویداد مرگ خر با مکان)، «لپوصحرا» (تلفیق صحرا و رطوبت) و «قرمرز» (تلفیق برجستگی و درخت مرمر) از طریق تلفیق دو فضای ذهنی، معنای نوظهوری خلق می‌کند. جای‌نام‌ها عمدتاً به یکی از سه شیوه توصیف ویژگی فیزیکی مکان (طرحواره تصویری)، ارجاع به پوشش گیاهی یا جانوری شاخص (مجاز) و یا فعال‌سازی حس یا مفهوم در ذهن (فضای ذهنی) ساخته شده‌اند. به همین دلیل استعاره در جای‌نام‌ها دیده نمی‌شود. منابع مرتبط با جای‌نام‌شناسی دسته‌بندی‌های متفاوتی از شکل‌گیری جای‌نام‌های مرکب ارائه می‌دهند. از میان دسته‌بندی‌های ارائه‌شده توسط آسادیان (۲۰۱۷)، در پژوهش حاضر چهار دسته «زیست‌جای‌نام»، «گیاه‌جای‌نام» و «آب‌جای‌نام» و «کیهان‌جای‌نام» شناسایی و دسته‌بندی جدیدی به نام «توپوگرافیک‌جای‌نام» به این جدول افزوده شد. انواع جای‌نام‌های موجود در جای‌نام‌های زبان مازندرانی در جدول زیر ارائه شده‌اند.

جدول ۴. بسامد وقوع انواع جای‌نام‌های مرکب

شماره	نوع جای‌نام مرکب	نمونه	تعداد
۱	زیست‌جای‌نام	شیرگاه-خربمرد-زاغمرز-بزچفت-بلبل‌کوه-کپورچال	۶
۲	گیاه‌جای‌نام	بنفشه‌ده-بوته‌ده-افراچال-افراکتی-آغوزکتی-انجیل‌نسام-موزی‌بن-نرگس‌کتی-انارکاله-ولمازو-کنالم-لاله‌مرز-لله‌بند-قرمرز-لپوصحرا-بیشه‌سر-سوادکوه	۱۷
۳	آب‌جای‌نام	آب‌اسک-نشتارود-میان‌دورود-رودپی-جویبار-هچیرود-نمک‌آبرود-خوشرود-زیرآب-شورآب-سرخرود-کتاب-دریاکنار-ورف‌چال	۱۴
۴	کیهان‌جای‌نام	ماهفروز محله	۱
۵	توپوگرافیک‌جای‌نام	میاندره-کلاردشت-سنگ‌چال	۳

همانگونه که در جدول بسامد وقوع جای‌نام‌ها مشهود است، «گیاه‌جای‌نام» با بیشترین تعداد رتبه اول و «کیهان‌جای‌نام» با کمترین تعداد رتبه آخر را دارند. از نوآوری‌های پژوهش انجام شده، معرفی و افزودن دسته جدیدی به دسته‌بندی ارائه شده در مقدمه است که «توپوگرافیک جای‌نام» نامیده می‌شود. این جای‌نام براساس ویژگی‌های جغرافیایی یا موقعیت مکانی طبیعی مانند دره‌ها، کوه‌ها، جلگه‌ها شکل گرفته‌اند. بنابراین، جای‌نام‌های موقعیت‌محور یا جغرافیایی، تحت عنوان «جای‌نام طبیعی یا توپوگرافیک» شناسایی شدند. وجود انواع گیاه‌جای‌نام‌ها بیانگر تنوع پوشش گیاهی منطقه از جمله آفرا، آغوز/گردو، انجیر، نرگس، انار و غیره، است. تعداد «آب‌جای‌نام»‌ها نشان‌دهنده نقش محوری رودخانه‌ها و منابع آبی در جغرافیای مازندران است. «زیست‌جای‌نام»‌های موجود در نمونه‌ها بازتاب حضور یا تصور زیستی حیوانات در آن مناطق هستند. لازم به ذکر است که در پژوهش حاضر، تفاوت میان نام‌واژه‌ها و جای‌نام‌های موجود در زبان مازندرانی در سطح تحلیل صرفی لحاظ شده است. در جای‌نام‌های زبان مازندرانی، هسته معنایی اغلب به یک مکان ارجاع می‌دهد مانند «کوه»، «چال»، «پن»، در حالی که در نام‌واژه‌های مازندرانی هسته می‌تواند به یک کیفیت مانند «خوش» به معنی «مطبوعیت، زلالی» و یا به یک فرآیند مانند «مردن» در «خر بَرد» اشاره داشته باشد.

بر اساس یافته‌های ارائه شده، در نام‌واژه‌ها و جای‌نام‌های مرکب مازندرانی، ساختار اسمی پیش‌نمونه‌ای با ۳۸ نمونه بیشترین بسامد را دارد که نشان‌دهنده تمایل غالب گویشوران به استفاده از الگوی اسم-اسم (N-N) برای مفهوم‌سازی عناصر طبیعی از طریق فرآیند تشبیه و قیاس است. در مقابل، مرکب‌های فعلی پیش‌نمونه‌ای با تنها ۲ نمونه کمترین بسامد را دارند که بیانگر ترجیح زبان مازندرانی به بیان مفاهیمی نظیر «زادگی» و «پروردگی» از طریق ساخت‌های اسمی یا صفتی به جای ساخت‌های فعلی است. مرکب‌های حاشیه‌ای (صفتی و اسمی) نیز هرکدام با ۲ نمونه بسامد ناچیزی دارند که نشان می‌دهد بیشتر نام‌واژه‌ها و جای‌نام‌ها به هسته مرکزی مقوله‌های واژگانی نزدیک هستند. از منظر قلمروهای برانگیخته شده، قلمرو «مقایسه/شیء» با ۳۳ نمونه (همه نام‌واژه‌های تشبیهی) بیشترین بسامد را دارد و نقش محوری استعاره و تشبیه را در نام‌گذاری انسان‌ها بر اساس عناصر طبیعی تأیید می‌کند، در حالی که قلمرو «مکان/شیء» با ۱۵ نمونه رویکرد عینی و ارجاعی در نام‌گذاری

مکان‌ها را نشان می‌دهد.

هم‌چنین، در قلمروهای درون طبقه‌ای واژگانی نظیر «حرکت»، «مشقت»، «محرومیت»، «تمایل»، «شباهت»، «جنسیت» و «عاملیت» هیچ نمونه‌ای یافت نشد که دلیل آن تفاوت نظام‌مند میان الگوهای واژه‌سازی در انگلیسی (با غلبه اشتقاق) و مازندرانی (با غلبه ترکیب) است. در مجموع، گویشوران مازندرانی برای مفهوم‌سازی عناصر اقلیمی و طبیعی دو مسیر شناختی متمایز را دنبال می‌کنند: مسیر استعاری-تشبیهی (با غلبه قلمرو مقایسه و ساختار اسمی پیش‌نمونه‌ای) و مسیر ارجاعی-عینی (با غلبه قلمرو مکان و ساختار اسمی حاشیه‌ای). فقدان کامل نمونه‌ها در برخی قلمروهای درون طبقه‌ای، تفاوت‌های نوع‌شناختی دو نظام واژه‌سازی را آشکار می‌سازد و لزوم بومی‌سازی الگوهای تحلیل واژگانی برای زبان‌های مختلف را تأیید می‌کند.

تفاوت اصلی پژوهش حاضر در قیاس با دیگر پژوهش‌های داخلی و خارجی، این است که در این تحقیق به طور هم‌زمان بر جنبه‌های اقلیمی، انسانی و استعاری نام‌واژه‌ها تمرکز دارد در حالی که بسیاری از مطالعات پیشین فقط به یک بعد از معناپردازی، هم‌چون کاربرد استعاری یا ویژگی‌های طبیعی واژه‌ها، توجه داشتند. در مطالعه حاضر، مبنای تحلیل، چارچوب مقوله‌بندی و مفهوم‌سازی شناختی برگرفته از دیدگاه هموند (۲۰۱۱) بوده است، اما شیوه صورت‌بندی رقابت چندلایه‌ای ترکیب‌ها شامل «رقابت در حوزه مفهومی»، «مرکز مقوله»، «شیوه مفهوم‌سازی» و «ساخت‌واژی»، حاصل تحلیل داده‌های این تحقیق است و به عنوان نوآوری پژوهش حاضر مطرح می‌شود. در بررسی جای‌نام‌ها یک ترکیب جدید به نام «ترکیب قیدی» به دسته ترکیب‌های معرفی شده از جانب هموند (۲۰۱۱) نیز افزوده شد. این ترکیب در نمونه «زیرآب» مشهود است.

الگوی «رقابت چندلایه‌ای در ساخت ترکیب‌ها» که از یافته‌های پژوهش حاضر است، نشان می‌دهد گویشوران مازندرانی برای مفهوم‌سازی عناصر اقلیمی و طبیعی از دو نظام شناختی متمایز پیروی می‌کنند. این رقابت در لایه‌های مختلف معنایی-کاربردی جریان دارد: در حوزه نام‌واژه‌ها، الگوی استعاری-تشبیهی با غلبه قلمرو مقایسه حاکم است، به گونه‌ای که ترکیبی مانند «گل‌بانو» از طریق تشبیه «بانو به گل» ساخته می‌شود، در حالی که در حوزه جای‌نام‌ها، رویکرد عینی-ارجاعی با غلبه قلمرو مکان غالب است، چنان‌که ترکیبی هم‌چون «نرگس‌کتی» مستقیماً به رویشگاه

به هدف ارتباطی خود (نام‌گذاری عام یا مکان‌یابی جغرافیایی)، آگاهانه یا ناآگاهانه یکی از این دو الگوی رقیب را برمی‌گزینند. پژوهش حاضر صرفاً کاربرد یک چارچوب نظری نیست، بلکه گسترش و بومی‌سازی آن در حوزه نام‌واژه‌های اقلیمی و انسانی زبان مازندرانی است.

References

- Ahmadi, B., Zandi, B., Najafian, A., & Roshan, B. (2018). A study of personal naming in Baneh from a socio-onomastic perspective. *Studies in Languages and Dialects of Western Iran*, 6(22), 1–19. [In Persian]
- American Name Society. (n.d.). About onomastics. Retrieved June 19, 2026, from <https://www.americannamesociety.org/names>
- Assadorian, A. (2017). On the systematic classification of Iranian toponyms. In *Proceedings of the Conference*. (Corpus ID: 133986162)
- Cacciafoco, F., & Cavallaro, F. (2023). Place names: Approaches and perspectives in toponymy and toponomastics. Cambridge University Press.
- Capra, G. F., Ganga, A., Filzmoser, P., Gaviano, C., & Vacca, S. (2016). Combining place names and scientific knowledge on soil resources through an integrated ethnopedological approach. *Catena*, 142, 89–101.
- Eriksen, B., et al. (2012). Linguistic analysis of weather-related expressions across languages. *Journal of Linguistic Geography*, 4(2), 45–62.
- Hamawand, Z. (2011). *Morphology in English: Word formation in cognitive grammar*. Continuum (Bloomsbury Publishing).
- Hamawand, Z. (2025). *Semantics: A cognitive account of linguistic meaning* (M. R. Rezavi & M. Mesgar Khosravi, Trans.). Tehran: Agha Publishing House. (Original work published 2016) [In Persian]
- Kaimuldinova, K., Laishanov, S., Aliaskarov, D., Tobajanov, R., & Nizamatdinova, Z. (2025). Representation of medieval climate fluctuations in Central Asia in the toponymic system: Historical and geographical data. *Journal of the Bulgarian Geographical Society*, 52, 21–36.
- Koptiovskaya-Tem, E., & Nikolaev, A. (2021). Representing temperature concepts in language: Lexical and syntactic perspectives. *Cognitive Linguistics Journal*, 32(4), 567–590.
- Langacker, R. W. (1987). *Foundations of cognitive grammar: Vol. 1. Theoretical prerequisites*. Stanford University Press.
- Langacker, R. W. (2008). *Cognitive grammar: A basic introduction*. Oxford University Press.
- Mansouri, M. (2006). Female names in Elam reflected in Iranian naming practices. In *Proceedings of the National Conference on Women and Challenges Ahead* (Vol. 2). [In Persian]
- Rosch, E., & Mervis, C. B. (1975). Family resemblances: Studies in the internal structure of categories. *Cognitive Psychology*, 7(4), 573–605.
- Talebi-Dastanai, M., & Ghatre, F. (2018). Structural and semantic analysis of adjectives derived from animal names in the Luri Bakhtiari dialect: An eco-linguistic perspective. *Language and Linguistics*, 14(28), 27–51. [In Persian]
- Tameh, M. (2021). Nature-related words and natural phenomena in Iranian toponyms: Usage and historical background. *Iranian Studies Journal*, 20(40), 233–266. Magiran. [In Persian]
- Tent, J., & Blair, D. (2011). Motivations for naming: The development of a toponymic typology for Australian placenames. *Names: A Journal of Onomastics*, 59(1), 3–14. <https://doi.org/10.1179/0027773811Z.00000000043>
- Ungerer, F., & Schmid, H.-J. (2006). *An introduction to cognitive linguistics* (2nd ed.). Pearson/Longman.
- Ungerer, F., & Schmid, H.-J. (2018). *An introduction to cognitive linguistics* (J. Mirzabeigi, Trans.). Tehran: Agah Publishing House. (Original work published 1996) [In Persian]

پیوست (۱)

جدول پ ۱. نام‌واژه‌های بسیط برگرفته از جانوران، گیاهان، اقلیم و عناصر طبیعت

شماره	نمونه	نوع اسم	واچ‌نگاری	حوزه معنایی	معنا
۱	پروین	نام مونث	parvin	اقلیم و عناصر طبیعی	نام خوشه ستارگان در اساطیر
۲	ری‌را	نام مونث	rirâ	اقلیم و عناصر طبیعی	در ادبیات و زبان مازندرانی، ری‌را یعنی باران و سمبل سرسبزی و طراوت است
۳	دریا	نام مونث	daryâ	اقلیم و عناصر طبیعی	نماد گستردگی و عمق
۴	ساحل	نام مونث	sâhel	اقلیم و عناصر طبیعی	مرز بین دریا و خشکی
۵	باران	نام مونث	bârân	اقلیم و عناصر طبیعی	نماد رحمت و پاکی
۶	شیره	نام مونث	šabnam	اقلیم و عناصر طبیعی	شبنم، نماد تازگی و ظرافت
۷	خورشید	اسم مونث	xoršid	اقلیم و عناصر طبیعی	نماد روشنایی و انرژی
۸	سهند	اسم مذکر	sahand	اقلیم و عناصر طبیعی	نام کوهی در ایران
۹	وارش	اسم مونث	vâreš	اقلیم و عناصر طبیعی	باران، نماد رحمت و پاکی
۱۰	ناهید	اسم مونث	nâhid	اقلیم و عناصر طبیعی	ایزدبانوی آب‌ها در ایران باستان
۱۱	ستاره	اسم مونث	setâre	اقلیم و عناصر طبیعی	نماد درخشش و امید
۱۲	مهتاب	اسم مونث	mahâb	اقلیم و عناصر طبیعی	نور ماه
۱۳	روجا/رُجا	اسم مونث	rujâ/rojâ	اقلیم و عناصر طبیعی	رنگ آسمان در طلوع خورشید در صبح-شفق
۱۴	پروانه	نام مونث	parvane	حیوانات و جانوران	نماد عشق و سبکی
۱۵	پرستو	نام مونث	parastu	حیوانات و جانوران	پرندهای نمادین
۱۶	طاووس	نام مونث	tavus	حیوانات و جانوران	نماد زیبایی و شکوه
۱۷	آهو	نام مونث	âhu	حیوانات و جانوران	نماد ظرافت و زیبایی
۱۸	ماهی	نام مونث	mâhi	حیوانات و جانوران	موجود آبی/نماد سیالیت
۱۹	گندم	نام مونث	gandom	گیاهان	نماد برکت و زندگانی
۲۰	نهال	نام مونث	nahâl	گیاهان	درخت جوان/نماد رشد
۲۱	ریحانه	نام مونث	reyhâne	گیاهان	گیاه خوشبو/نماد دلپذیری
۲۲	صنوبر	اسم مونث	sanubar	گیاهان	درخت صنوبر/نماد استواری
۲۳	سپیدار	اسم مونث	sepidâr	گیاهان	درخت سپیدار/نماد پاکی
۲۴	رزا	اسم مونث	rozâ	گیاهان	گل رز/نماد عشق
۲۵	سوسن	اسم مونث	susan	گیاهان	گل سوسن/نماد پاکی
۲۶	بینج	جای‌نام	binj	گیاهان	شالی، نماد نعمت
۲۷	ونوشه	اسم مونث	vanuše	گیاهان	گل بنفشه، نماد فصل بهار و فروتنی
۲۸	بنفشه	اسم مونث	banafše	گیاهان	گل بنفشه/نماد فروتنی
۲۹	نرگس	اسم مونث	narges	گیاهان	گل نرگس/نماد خودشیفتگی
۳۰	نسترن	اسم مونث	nastaran	گیاهان	گل نسترن/نماد عشق
۳۱	خوشه	اسم مونث	xuše	گیاهان	یک ساقه از برنج، گندم یا جو

پیوست (۲)

جدول پ۲. تحلیل صرفی نام‌واژه‌های مرکب برگرفته از ویژگی‌های اقلیمی و عناصر طبیعت

شماره	نام	واج‌نگاری	حوزه معنایی	معنا	نوع واژه	تحلیل صرفی	مقوله‌بندی	حوزه‌بندی	مفهوم‌سازی
۱	گل بانو	gol bānu	گیاهان	بانویی شبیه گل	نام‌واژه اسم مونث	گل + بانو اسم + اسم	N+N	قیاس/شباهت	استعاره
۲	گل بهار	gol bahār	گیاهان	گلی که مخصوص بهار است	نام‌واژه اسم مونث	گل + بهار اسم + اسم	N+N	هدف/زمان	مجاز
۳	گل بوته	gol bute	گیاهان	بوته‌ای پر از گل	نام‌واژه اسم مونث	گل + بوته اسم + اسم	N+N	ساخت	طرح‌واره تصویری
۴	گل اندام	gol ?andām	گیاهان	اندامی ظریف و زیبا مانند گل	نام‌واژه اسم مونث	گل + اندام اسم + اسم	N+N	قیاس/شباهت	استعاره
۵	گل‌رخ	gol rox	گیاهان	رویی همچون گل	نام‌واژه اسم مونث	گل + رخ اسم + اسم	N+N	قیاس/شباهت	مجاز
۶	گل بو	gol bu	گیاهان	بوی گل	نام‌واژه اسم مونث	گل + بو اسم + اسم	N+N	ساخت	مجاز
۷	گل علی	gol ?ali	گیاهان	علی مانند گل	نام‌واژه اسم مذکر	گل + علی اسم + اسم	N+N	قیاس/شباهت	فضای ذهنی/ابه یک شخصیت مذهبی مثل علی(ع) ارجاع شده
۸	گل بابا	gol bābā	گیاهان	بابایی شبیه گل	نام‌واژه اسم مذکر	گل + بابا اسم + اسم	N+N	قیاس/شباهت	استعاره
۹	گل‌پور	gol pur	گیاهان	پسر گل	نام‌واژه نام خانوادگی	گل + پور اسم + اسم	N+N	ساخت	آمیختگی
۱۰	گل‌دسته	gol daste	گیاهان	دسته‌ای از گل	نام‌واژه اسم مونث	گل + دسته اسم + اسم	N+N	ساخت	طرح‌واره تصویری
۱۱	گل‌ابرو	gol ?abru	گیاهان	ابرویی چون گل خمیده	نام‌واژه اسم مونث	گل + ابرو اسم + اسم	N+N	ساخت	طرح‌واره تصویری
۱۲	گل‌ناز	gol nāz	گیاهان	گل ناز	نام‌واژه اسم مونث	گل + ناز اسم + اسم	N+N	ساخت	مجاز
۱۳	گل‌نار	gol nār	گیاهان	گل‌انار که سرخ آتشین و زیباست	نام‌واژه اسم مونث	گل + نار اسم + اسم	N+N	ساخت	مجاز
۱۴	گل‌برار	gol berār	گیاهان	برادری مانند گل	نام‌واژه اسم مذکر	گل + برار اسم + اسم	N+N	قیاس/شباهت	استعاره
۱۵	گل‌عمو	gol ?amu	گیاهان	عمویی مانند گل	نام‌واژه نام مذکر	گل + عمو اسم + اسم	N+N	قیاس/شباهت	استعاره
۱۶	گل‌نسا	gol nesā	گیاهان	زنی مانند گل	نام‌واژه اسم مونث	گل + نسا اسم + اسم	N+N	قیاس/شباهت	استعاره

شماره	نام	واج‌نگاری	حوزه معنایی	معنا	نوع واژه	تحلیل صرفی	مقوله‌بندی	حوزه‌بندی	مفهوم‌سازی
۱۷	گل‌نوش	golnuš	گیاهان	نوش گل (شهد گل)	نام‌واژه اسم مونث	گل + نوش اسم + اسم	N+N	ساخت	مجاز
۱۸	گل‌زاده	golzâde	گیاهان	زاده گل (فرزند زیبا)	نام‌واژه نام خانوادگی	گل + زاده اسم + اسم مفعول	N+ Past Participle	ساخت	مجاز
۱۹	گل‌آقا	golâqâ	گیاهان	آقای چون گل	نام‌واژه اسم مذکر	گل + آقا اسم + اسم	N+N	قیاس/شباهت	استعاره
۲۰	گل محمد	golmohammad	گیاهان	محمد مانند گل	نام‌واژه اسم مذکر	گل + محمد اسم + اسم	N+N	قیاس/شباهت	فضای ذهنی/به یک شخصیت مذهبی مثل حضرت محمد(ص)ارجاع شده
۲۱	گل‌پری	golpari	گیاهان	پری مانند گل	نام‌واژه اسم مونث	گل + پری اسم + اسم	N+N	قیاس/شباهت	استعاره
۲۲	گل جهان	gol jaha	گیاهان	جهانی از گل (دنیایی از زیبایی)	نام‌واژه اسم مونث	گل + جهان اسم + اسم	N+N	قیاس/شباهت	آمیختگی/ «خلق مفهومی جدید زیبایی»
۲۳	صبح‌گل	sobh gol	گیاهان	گلی که در صبح باز می‌شود	نام‌واژه اسم مونث	صبح + گل اسم + اسم	N+N	هدف/زمان	مجاز
۲۴	ناز گل	nâz gol	گیاهان	ناز گل (لطافت گل)	نام‌واژه اسم مونث	ناز + گل اسم + اسم	N+N	ساخت/کیفیت فیزیکی گل	مجاز
۲۵	ترگل	tar gol	گیاهان	گل نوشکفته	نام‌واژه اسم مونث	تر + گل صفت + اسم	Adj+N	ساخت/کیفیت فیزیکی گل	مجاز
۲۶	بی‌بی گل	bibi gol	گیاهان	بی‌بی مانند گل (بی‌بی یعنی مادر بزرگ)	نام‌واژه اسم مونث	بی‌بی + گل اسم + اسم	N+N	قیاس/شباهت	استعاره
۲۷	ماه بانو	mâh bânû	اقلیم و عناصر طبیعی	بانویی چون ماه	نام‌واژه اسم مونث	ماه + بانو اسم + اسم	N+N	قیاس/شباهت	استعاره
۲۸	ماه خانم	mâh xânûm	اقلیم و عناصر طبیعی	خانمی مثل ماه	نام‌واژه اسم مونث	ماه + خانم اسم + اسم	N+N	قیاس/شباهت	استعاره
۲۹	ماه پری	mâh pari	اقلیم و عناصر طبیعی	پری‌ای که مانند ماه زیبا است	نام‌واژه اسم مونث	ماه + پری اسم + اسم	N+N	قیاس/شباهت	استعاره
۳۰	ماه‌تی‌تی	mâh titi	اقلیم و عناصر طبیعی	شکوفه‌ای به زیبایی ماه تی‌تی واژه‌ای گویشی است که برای	نام‌واژه اسم مونث	ماه + تی‌تی اسم + اسم	N+N	قیاس/شباهت	مجاز

شماره	نام	واج‌نگاری	حوزه معنایی	معنا	نوع واژه	تحلیل صرفی	مقوله‌بندی	حوزه‌بندی	مفهوم‌سازی
				شکوفه‌های درختانی مثل آلوچه و هلو به کار می‌رود. شایان ذکر است که برای شکوفه‌های سایر درختان از این واژه استفاده نمی‌شود به عنوان مثال برای درختانی از دسته مرکبات مانند پرتقال و نارنج واژه «بهار» به کار می‌رود.					
۳۱	ماه رخ	mâh rox	اقلیم و عناصر طبیعی	رخی مانند ماه	نام‌واژه اسم مونث	ماه + رخ اسم + اسم	N+N	قیاس/شباهت	استعاره
۳۲	ماه تیکه	mâh tikke	اقلیم و عناصر طبیعی	تکه‌ای از ماه	نام‌واژه اسم مونث	ماه + تیکه اسم + اسم	N+N	قیاس/شباهت زیبایی ماه‌گونه	آمیختگی
۳۳	ماهتابه	mâh tâbe	اقلیم و عناصر طبیعی	تابشی از ماه	نام‌واژه اسم مونث	ماه + تاب+ه اسم+بن فعل + ه	N+N	قیاس/شباهت	مجاز
۳۴	کوهیار	kuh yâr	اقلیم و عناصر طبیعی	یاری چون کوه	نام‌واژه اسم مذکر	کوه + یار اسم + اسم	N+N	قیاس/شباهت	استعاره
۳۵	دریاپرور	daryâ parvar	اقلیم و عناصر طبیعی	پرورش یافته دریا	نام‌واژه نام خانوادگی	دریا+پرور اسم + فعل	N+V	ساخت	مجاز
۳۶	دریاچهر	daryâ čehr	اقلیم و عناصر طبیعی	چهره‌ای چون دریا	نام‌واژه نام خانوادگی	دریا+چهر اسم + اسم	N+N	قیاس/شباهت	استعاره
۳۷	سمن‌بر	samanbar	گیاهان	بر و رویی چون سمن	نام‌واژه اسم مونث	سمن + بر اسم+اسم	N+N	قیاس/شباهت	استعاره
۳۸	سروناز	sarve nâz	گیاهان	سروی که ناز است	نام‌واژه اسم مونث	سرو + ناز اسم + اسم	N+N	قیاس/شباهت	مجاز

جدول پ ۳. تحلیل صرفی جای‌های مرکب برگرفته از ویژگی‌های اقلیمی و عناصر طبیعت

ردیف	جای‌نام	واج‌نگاری	حوزه معنایی	معنا	تحلیل صرفی	مقوله‌بندی	حوزه‌بندی	مفهوم‌سازی
۱	آب‌اسک	?âbe ask	اقلیم و عناصر طبیعی	آب معدنی با بوی گوگرد-اسک در نام «آب اسک»، (نام روستا) است و اسک در لغت‌نامه دهخدا معنای لغوی مستقلی ندارد؛ اما در باور عامه و برخی منابع محلی، این نام به «آب معدنی» تعبیر می‌شود که اشاره به بوی گوگرد آب‌های معدنی منطقه دارد.	آب + اسک (محل) اسم + اسم	N+N	مکان	مجاز/اثر به جای علت: بوی گندیدگی به جای گوگرد
۲	سنگ‌چال	sange čâl	اقلیم و عناصر طبیعی	گودال سنگ	سنگ+چال (گودال) اسم + اسم	N+N	ویژگی/ ساختار	طرح‌واره تصویری / ظرف-محتوا: چال به عنوان ظرف و سنگ به عنوان محتوا
۳	سوادکوه	savâd kuh	اقلیم و عناصر طبیعی	سوادکوه در لغت به معنای سیاه کوه یعنی کوه سیاه می‌باشد/به دلیل کثرت درختان و بوته‌زارها منطقه به رنگ سبز تیره دیده می‌شود به همین دلیل آن را سیاه کوه می‌نامیدند که به مرور زمان به سوادکوه تبدیل شده است.	سواد+کوه	N+N	مکان	مجاز /رنگ سبز تیره به جای سیاهی
۴	نشتارود	naštâ rud	اقلیم و عناصر طبیعی	نشتا به معنی نشت آب بوده و به دلیل چشمه‌ها و رودخانه‌ها	نشت+ارود	N+N	مکان	طرح‌واره تصویری /منبع-مسیر: نشت آب از چشمه به رود
۵	کلاردشت	kelâr dašt	اقلیم و عناصر طبیعی	دشتی که در بلندی و ارتفاع قرار دارد	کلار + دشت صفت + اسم	N+N	مکان	طرح‌واره تصویری / بالا-پایین: دشت در بلندی

ردیف	جای نام	واچ‌نگاری	حوزه معنایی	معنا	تحلیل صرفی	مقوله‌بندی	حوزه‌بندی	مفهوم‌سازی
۶	میان دو رود	miân do rud	اقلیم و عناصر طبیعی	محلی که میان دو رود واقع شده	میان + دو +رود اسم مکان + عدد(توصیف‌گر اسمی) + اسم	N+N	مکان	طرح‌واره تصویری / وسط-میان دو رود
۷	رودپی	rud pey	اقلیم و عناصر طبیعی	محلی کنار رود	رود + پی اسم + اسم مکان	N+N	مکان	طرح‌واره تصویری / کنار دو رود
۸	هچیرود	hači rud	اقلیم و عناصر طبیعی	رود آرام	هچ(آرام)+رود اسم+اسم	N+N	ویژگی / توصیف کیفیت جریان آب	فضای ذهنی / فعال‌سازی حس ملایمت، آرامش، خنکی و کندی جریان در ذهن‌گوینده و شنونده
۹	نمک‌آبرود	namak ?ab rud	اقلیم و عناصر طبیعی	جایی که نمک و آب رودخانه به هم می‌پیوندند.	نمک+آب+رود اسم + اسم + اسم	N+N	جنس یا ساختار	آمیختگی / آمیختن نمک و آب رود برای ساخت مفهوم «جایگاه پیوند دو عنصر طبیعی»
۱۰	خوشرود	xoš rud	اقلیم و عناصر طبیعی	رودی که آب آن زلال و مطبوع است	صفت (خوش) + موصوف (رود) صفت + اسم	Adj+N	قیاس / باهت	فضای ذهنی / فعال‌سازی حسی-ادراکی مطبوعیت و زلالی آب در ذهن‌گوینده و شنونده
۱۱	میاندره	miân darre	اقلیم و عناصر طبیعی	محلی که میان دره قرار دارد.	میان + دره اسم مکان + اسم	N+N	مکان	طرح‌واره تصویری / مرکز-حاشیه: نقطه میانی و محصور در دره
۱۲	دریاکنار	daryâ kenâr	اقلیم و عناصر طبیعی	منطقه‌ای در کنار دریا	دریا + کنار اسم+اسم مکان	N+N	مکان	طرح‌واره تصویری / حاشیه-مرکز: کنار دریا
۱۳	زیرآب	zirâb	اقلیم و عناصر طبیعی	منطقه‌ای که در زیر آب قرار دارد	زیر + آب قید+اسم	Adv+N	مکان	طرح‌واره تصویری (بالا-پایین: ناحیه پایین‌تر از سطح آب
۱۴	شورآب	šurâb	اقلیم و عناصر طبیعی	رودی که آب آن شور است	شور(صفت)+ آب(اسم) صفت + اسم	Adj+N	مکان	فضای ذهنی / فعال‌سازی حسی-چشایی شوری در ذهن‌گوینده و شنونده
۱۵	سرخ‌رود	sorx rud	اقلیم و عناصر طبیعی	رودی که سرخ است	سرخ(صفت)+ رود(اسم) صفت + اسم	Adj+N	ویژگی	فضای ذهنی (فعال‌سازی حسی-بصری رنگ سرخ در ذهن‌گوینده و شنونده

ردیف	جای‌نام	واچ‌نگاری	حوزه معنایی	معنا	تحلیل صرفی	مقوله‌بندی	حوزه‌بندی	مفهوم‌سازی
۱۶	گتاب	gat âb	اقلیم و عناصر طبیعی	آب بزرگ	گت+آب	Adj+N	مکان	فضای ذهنی / فعال‌سازی کیفیت کمی «بزرگی» در ذهن گوینده و شنونده
۱۷	ماهفروز محله	mahforouz ma halle	اقلیم و عناصر طبیعی	محله‌ای که که درخشش ماهرا می‌توان دید.	ماه+فروز + محله اسم+بن فعل اسم	N+stem +N	هدف / کاربرد	فضای ذهنی / فعال‌سازی حسی-بصری درخشش ماه
۱۸	جویبار	juj bâr	اقلیم و عناصر طبیعی	جوی جاری و روان	جوی + بار	N+N	مکان	طرحواره تصویری / منبع-مسیر-مقصد: جوی آب روان و جاری
۱۹	ورف چال	varfe çâl	اقلیم و عناصر طبیعی	چاله‌ای که پر از برف است	ورف + چال	N+N	مکان	طرحواره تصویری / ظرف-محتوا: چال به عنوان ظرف، برف به عنوان محتوا
۲۰	افراچال	?afra çâl	گیاهان	گودالی که پر از درختان افرا است	افرا + چال اسم+ اسم	N+N	مکان	طرحواره تصویری (ظرف-محتوا)
۲۱	آغوز کتی	âquz keti	گیاهان	زمین مرتفع که در آن درختان گردوی فراوان دارد	آغوز+کتی(زمین مرتفع)	N+N	مکان	مجاز / پوشش گیاهی شاخص به عنوان نماینده‌ی مکان
۲۲	افراکتی	?afra keti	گیاهان	زمین تپه‌ای که پر از درختان افرا است	افرا + کتی اسم+ اسم	N+N	مکان	مجاز / پوشش گیاهی شاخص به عنوان نماینده‌ی مکان
۲۳	انجیل نسام	?anjil nesâm	گیاهان	سایه درخت انجیر	انجیل + نسام اسم+ اسم	N+N	مکان	مجاز / پوشش گیاهی شاخص به عنوان نماینده‌ی مکان
۲۴	لله مرز	lale marz	گیاهان	مرز و محدوده‌ای که در آن نی می‌روید(لله=نی)	لله + مرز اسم+ اسم	N+N	مکان	مجاز / پوشش گیاهی شاخص به عنوان نماینده‌ی مکان
۲۵	لله بند	lale band	گیاهان	بند(منطقه‌ای) که در آن نی می‌روید.	لله + بند اسم+ اسم	N+N	مکان	مجاز / پوشش گیاهی شاخص به عنوان نماینده‌ی مکان
۲۶	لپو صحرا	lapu sahra	گیاهان	دشتی با زمین‌های مرطوب و گل‌های وحشی	لپو + صحرا اسم+ اسم	N+N	مکان	آمیختگی / آمیختن «صحرا» و «رطوبت» برای ساخت مفهوم دشت مرطوب و دارای گل‌های وحشی

ردیف	جای نام	واچ‌نگاری	حوزه معنایی	معنا	تحلیل صرفی	مقوله‌بندی	حوزه‌بندی	مفهوم‌سازی
۲۷	موزی‌بن	muzi ben	گیاهان	مکانی که در آن درخت موزی(بلوط) فراوان است	ولماز + بن اسم + اسم	N+N	مکان	مجاز/ پوشش گیاهی شاخص به عنوان نماینده‌ی مکان
۲۸	نرگس‌کتی	narges keti	گیاهان	زمینی که در آن گل نرگس می‌روید	نرگس + کتی اسم + اسم	N+N	مکان	مجاز/ پوشش گیاهی شاخص به عنوان نماینده‌ی مکان
۲۹	ولمازو	valmazu	گیاهان	آبادی که پوشیده از درخت مازو(بلوط) کج است	ول(کج) + مازو(بلوط) اسم + اسم	N+N	مکان	طرح‌واره تصویری/ کجی / انحراف از راستی: درختان بلوط کج و خمیده
۳۰	انارکاله	enâr kâle	گیاهان	منطقه‌ای پوشیده از انار خودرو	انار + کاله اسم + اسم	N+N	مکان	مجاز/ پوشش گیاهی شاخص به عنوان نماینده‌ی مکان
۳۱	قرمرض/ قرمرز	qormaraz?qor mamraz	گیاهان	درخت ممز که دارای برجستگی و قر است	قر + مرز	N+N	مکان	آمیختگی/
۳۲	بیشه‌سر	biše sar	گیاهان	محلّی در مرز کناری جنگل	بیشه + سر	N+N	مکان	طرح‌واره تصویری/ یادآور مرز کناری بیشه
۳۳	بوته ده	butte deh	گیاهان	دهی پوشیده از درختچه‌های کوچک و بوته	بوته + ده	N+N	مکان	مجاز/ویژگی پوشش گیاهی به جای نام مکان
۳۴	بنفشه ده	banafše deh	گیاهان	دهی پوشیده از گل‌های بنفشه	بنفشه + ده	N+N	مکان	مجاز/ویژگی پوشش گیاهی به جای نام مکان
۳۵	کتالم	katâlom	گیاهان	در ابتدا به صورت گت‌لم بوده به معنی زمین بزرگی که به علت وجود آب راکد در آن گیاه خودرو و بوته‌های فراوانی روییده. بعدها به صورت کتالم درآمده است	گت + ل + لم	Adj+N	مکان	آمیختگی/ آمیختن «اندازه بزرگ» و «آب راکد و پوشش بوته‌ای» برای ساخت مفهوم مکان خاص
۳۶	کپورچال	kapur čâl	حیوانات و	چاله ماهی کپور	کپور + چال	N+N	مکان	طرح‌واره تصویری/

ردیف	جای نام	واج‌نگاری	حوزه معنایی	معنا	تحلیل صرفی	مقوله‌بندی	حوزه‌بندی	مفهوم‌سازی
			جانوران					ظرف-محتوا: چال به عنوان ظرف، ماهی کپور به عنوان محتوا
۳۷	شیرگاه	širgâh	حيوانات و جانوران	شیرگاه به معنای جایگاه و تخت پادشاهی شیر است	شیر (حيوان)+گاه (محل) اسم + اسم	N+N	مکان	فضای ذهنی/یادآوری جایگاه پادشاهی و شکوه شیر
۳۸	چفت سر	čfte sar	حيوانات و جانوران	منطقه نگهداری گوسفندان	چفت + سر	N+N	مکان	مجاز/ نام مکان مستقیماً از نام ساکن آن (بز) ساخته شده
۳۹	زاغمرز	zâq marz	حيوانات و جانوران	مرزی که در آن کلاغ زیاد است (منطقه تالابی)	زاغ + مرز	N+N	مکان	مجاز/ نام مکان مستقیماً از نام ساکن آن (بز) ساخته شده
۴۰	خر بَمرَد	xar bamerd	حيوانات و جانوران	محلّی که به دلیل باتلاقی بودن خر در آن گیر افتاده و نمیتوانست حرکت کند و می‌مرد	خر + بَمرَد	N+V	مکان/سبب	آمیختگی/ آمیختن رویداد «مرگ خر» و «مکان جغرافیایی» برای ساخت نام مکان
۴۱	بلبل کوه	bolbol kuh	حيوانات و جانوران	کوهی که محل زندگی بلبل‌هاست	بلبل + کوه	N+N	مکان	مجاز/ جانور شاخص به جای نام مکان